

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Anna Pochill

Muntlig bevisning i hovrätten
– en straffprocessuell studie ur ett nordiskt
perspektiv

Examensarbete
30 högskolepoäng

Per Ole Träskman

Processrätt

Höstterminen 2010

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRKORTNINGAR	5
1 INLEDNING	6
1.1 Syfte och frågeställning	6
1.2 Metod och material	7
1.3 Avgränsningar	7
1.4 Disposition	8
2 PROCESSENS HANDLÄGGNINGS- OCH PRESENTATIONSFORMER	9
2.1 Från muntlighet till skriftlighet och tillbaka igen	9
2.2 Muntlighet, omedelbarhet och koncentration	10
2.3 Principerna och de nordiska blocken	11
2.4 Principerna och överrätten	11
2.5 Senare års uppmjukningar	12
2.6 Tekniken i rättssalen	13
2.7 Avslutande kommentarer	14
3 HOVRÄTTENS ROLL I INSTANSORDNINGEN	16
3.1 Instanssystemets funktionsfördelning	16
3.2 Från överprövning till omprövning	17
3.2.1 Innan 1948 års RB	17
3.2.2 Efter 1948 års RB	17
3.3 Tyngdpunkten i första instans	18
3.4 Avslutande kommentarer	19
4 FÖREBRINGANDE AV MUNTLLIG BEVISNING I HOVRÄTTEN	20
4.1 Bakgrundsproblematiken kring förnyad bevisupptagning	20

4.2	Syftet med EMR-reformen	21
4.3	Dokumentation av muntlig bevisning i tingsrätten	22
4.4	Videopresentation som huvudregel	22
4.4.1	När ska förnyad bevisupptagning ske?	23
4.4.2	På vems initiativ ska förnyad bevisupptagning ske?	24
4.4.3	Vilket underlag ska den som begär förnyad bevisupptagning presentera?	25
4.4.4	Specialreglering för tilltrossituationer	25
4.5	Ny muntlig bevisning	27
4.6	Den tilltalades rätt att göra sig hörd	27
4.7	Reformens mottagande och effekter	28
4.7.1	Bevisningens kvalitet m.m.	28
4.7.2	Hovrättsaktörernas processföring m.m.	29
4.7.3	Tilläggsförhör och omförhör	30
4.7.4	Antalet huvudförhandlingar samt förhandlings- och omloppstider	32
4.7.5	Arbetsbelastningen	33
4.8	Avslutande kommentarer	34
5	EN JÄMFÖRELSE MED HOVRÄTTEN I FINLAND	36
5.1	Rättegångsförfarandets utveckling	36
5.1.1	Lång tid av skriftlighet	36
5.1.2	Moderniseringen under 1990-talet	37
5.2	Instanserna – tillgång och funktioner m.m.	38
5.2.1	Tingsrätten	38
5.2.2	Hovrätten	39
5.2.3	Högsta domstolen	40
5.3	Huvudförhandling	41
5.3.1	Skriftlighet som huvudregel	41
5.3.2	Förfarandet vid huvudförhandling	42
5.4	Den muntliga bevisningen	42
5.4.1	Förnyad bevisupptagning	43
5.4.2	Tekniska hjälpmedel	44
5.4.3	Tidigare upptagningar som jämförelsematerial	45
5.4.4	Tilltrosparagrafen	46
5.5	Avslutande kommentarer	46
6	ANALYS	48
6.1	En förändrad problematik i Sverige	48
6.2	En ny problematik i Finland	50
6.3	Historiska och behovsmässiga faktorer bakom skillnaderna	51

7 SLUTSATS	53
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	55

Summary

Oral evidence has caused problems in the Swedish courts of appeals for a long time. When a case reaches the higher court, the quality of oral evidence has deteriorated, primarily because the recollections of witnesses and parties have weakened over time. The starting point has, nevertheless, been that the principle of the best evidence requires renewed questioning of witnesses and parties in the court of appeal. This means that the court might modify the evaluation of the evidence made by the district court based on weaker evidence than what the district court had for its assessment. In addition the process becomes a costly and inexpedient repetition of the process at the district court.

The situation has changed radically by the reform *En modernare rättegång* (EMR). Verbal and immediate hearing of evidence is, since the reform came into force, an exceptional phenomenon in the court of appeal. Instead, evidence is presented through video recordings made by the district court. Renewed questioning, either as a rehearing or as an additional hearing, happens only if new questions need to be asked. Until now, Sweden is the only among the Nordic countries to have implemented this type of reform. The change is, however, in line with the developments in other Nordic countries. The starting point in all the Nordic legal systems is that the principle of the best evidence requires a procedure based on the principles of orality, immediacy and concentration. Yet, the development of the last couple of years has led to a relaxation of the principles and one has stressed on the importance of flexible and effective processes. Furthermore, new communication technology has increased the number of alternatives when choosing between different forms of procedural communication.

The judicial system in Finland has many similarities with the Swedish system concerning basic principles, procedural regulations, the courts' purposes and goals of development. Also the problems connected to renewed questioning in the court of appeal are to be found in Finland. A reform similar to the Swedish EMR-reform has however not occurred. Oral and immediate hearing is regarded necessary to be able to guarantee the principle of the best evidence in the court of appeal. The differences between the Finnish and the Swedish regulation regarding oral evidence in the court of appeal can be explained by historical factors. As the principles of orality and immediacy were not introduced in the Finnish trial proceedings until the 1990s, the relaxation of the principles has not come as far as in Sweden. Furthermore, main proceedings are not as common in the Finnish court of appeal as in the Swedish and therefore the need to avoid renewed questioning is less crucial in Finland.

The Swedish EMR-reform has brought a solution to the long existing problems attached to oral evidence in the court of appeal, but at the same time, new problems have arisen. Today's criticisms is mainly about the fact

that video recordings may not be an equally good basis for the evaluation of evidence as hearing a person 'live', that the focus of the members of the court is reduced when having to watch video recordings and that the application of the regulation of when additional hearings should be held is too restrictive. In my opinion, it is the latter that could pose a real problem. The possibility to bring about a rehearing or an additional hearing may be of great importance not least to present a complete base of evidence for the court's assessment. Since the frequent use of renewed questioning, which was feared when the reform was introduced, has not become a reality the development is moving towards a less restrictive application. With this development in consideration, I believe that the court of appeal has better conditions for evaluating oral evidence and is more likely to reach a materially accurate result today in comparison with the time prior to the EMR-reform.

Sammanfattning

Muntlig bevisning har länge medfört problem i den svenska hovrätten. När ett mål når den andra instansen har kvaliteten på muntlig bevisning blivit sämre, inte minst på grund av att minnesbilder hos förhörs personer försvagas med tiden. Trots det har utgångspunkten, allt sedan det muntliga och omedelbara förfarandet introducerades genom 1948 års rättegångsbalk (RB), varit att principen om det bästa bevismaterialet kräver att muntlig bevisning tas upp på nytt i hovrätten. Detta gör att hovrätten riskerar att ändra tingsrättens bevisvärdering på ett sämre underlag än det som tingsrätten haft för sin bedömning samtidigt som processen blir en kostsam och icke ändamålsenlig upprepning av tingsrättsprocessen.

Regleringen av förebringande av muntlig bevisning i hovrätten har dock förändrats radikalt genom reformen *En modernare rättegång* (EMR). Sedan reformen trädde ikraft är muntlig och omedelbar bevisupptagning en undantagsföreteelse i hovrätten. Istället läggs bevisningen fram genom uppspelning av i tingsrätten gjorda videoupptagningar. Förnyad upptagning, i form av tilläggsförhör eller omförhör, sker endast om nya frågor behöver ställas. Sverige är än så länge ensamt i Norden om att ha genomfört denna typ av reform, men förändringarna ligger i linje med utvecklingstendenserna i övriga nordiska länder. Utgångspunkten i samtliga nordiska rättsordningar är att principen om det bästa bevismaterialet förutsätter en handläggning och en bevisföring grundad på principerna om muntlighet, omedelbarhet och koncentration. Senare års rättsutveckling har dock medfört att principerna mjukats upp allt mer och istället har vikten av flexibilitet och effektivitet i rättsgångsförfarandena betonats. Vidare har nya alternativ vid valet mellan olika handläggningsformer tillkommit i takt med kommunikationsteknikens utveckling.

Vid en jämförelse med rättsläget i Finland kan konstateras att rättssystemet där uppvisar många likheter med det svenska, vad gäller såväl grundläggande principer, processuella regleringar, funktionsfördelning i instansordningen som utvecklingsmål. Vidare brottas även den finska hovrätten med problemen kring förnyad upptagning av muntlig bevisning. Någon reform motsvarande svenska EMR-reformen har dock inte skett. Muntlig och omedelbar bevisupptagning anses utgöra en nödvändighet för att principen om det bästa bevismaterialet ska tillgodoses även i hovrätten. Anledningen till att det finska rättsläget avseende muntlig bevisning i hovrätten skiljer sig från det svenska kan för det första förklaras utifrån historiska faktorer. Då principerna om muntlighet och omedelbarhet kom att introduceras i det finska rättegångsförfarandet först under 1990-talet har uppmjukningen av principerna inte kommit lika långt som i Sverige. För det andra är huvudförhandlingar inte lika vanligt förekommande i den finska hovrätten som i den svenska, vilket gör att behovet av att undvika förnyade förhör minskar.

Den svenska EMR-reformen har inneburit en lösning på de sedan länge förekommande problemen kring muntlig bevisning i hovrätten, men samtidigt har nya problem uppkommit. Idag handlar kritiken framförallt om att videoupptagningar inte utgör ett lika gott underlag för bevisvärdering som förhör ”live”, att koncentrationen hos rättens aktörer försämras samt att tillämpningen av reglerna om när tilläggsförhör ska hållas är alltför restriktiv. Enligt min mening är det främst det sistnämnda som utgör ett faktiskt problem. Möjligheten att få till stånd ett tilläggsförhör eller omförhör kan vara av stor vikt inte minst för att hovrätten ska ha ett komplett bevisunderlag för sin bedömning. Då det befarade överutnyttjandet av förnyade förhör inte realiserats går dock utvecklingen mot en allt mindre restriktiv tillämpning. Med beaktande av denna utveckling, anser jag att hovrätten idag har ett bättre underlag för den fria bevisprövningen och större möjligheter att nå ett materiellt riktigt resultat än vad domstolen hade innan EMR-reformens ikraftträdande.

Förkortningar

BRL	Lag om rättegång i brottmål 11.7.1997/689
Ds	Departementsserien
DV	Domstolsverket
EMR	En modernare rättegång
Europakonventionen	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
HovL	Hovrättslag 21.1.1994/56
jfr	jämför
JFT	Tidskrift utgiven av Juridiska föreningen i Finland
kap.	kapitel
KB	Kommittébetänkande
NOU	Norges offentlige utredninger
OSL	Offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)
prop.	Kungl. Maj:ts/Regeringens proposition till riksdagen
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
RB	Rättegångs Balk 1.1.1734/4
RP	Regeringens proposition (till riksdagen)
SOU	Statens offentliga utredningar
st.	stycke
SvJT	Svensk Juristtidning
SvRB	Svenska Rättegångsbalken

1 Inledning

I fokus för framställningen står det som har kommit att kallas för ”hovrättens akilleshäla”¹ – den muntliga bevisningen. Bakgrunden till detta föga smickrande smeknamn kan kortfattat beskrivas enligt följande. I Sverige kan man genom det ordinära rättsmedelssystemet få en överprövning av tingsrättens avgörande både avseende rättsfrågor och sakfrågor.² Bevisupptagning kan således aktualiseras även i hovrätten, vilket medför problem avseende framförallt den muntliga bevisningen. När målet når den andra instansen har kvaliteten på den muntliga bevisningen blivit sämre, inte minst på grund av att minnesbilder hos förhörspersoner försvagas med tiden. Trots det har utgångspunkten länge varit att principen om det bästa bevismaterialet kräver att muntlig bevisning tas upp på nytt i hovrätten. Detta gör att hovrätten riskerar att ändra tingsrättens bevisvärdering på ett sämre underlag än det som tingsrätten haft för sin bedömning, samtidigt som processen blir en kostsam och icke ändamålsenlig upprepning av tingsrättsprocessen.³

Problematiken var en del av bakgrunden till reformen *En modernare rättegång* (EMR), som trädde ikraft den 1 november 2008. Reformen har inneburit en genomgripande förändring av reglerna om upptagning av muntlig bevisning i hovrätten. Genom utnyttjande av modern kommunikationsteknik läggs numera i regel den muntliga bevisningen fram genom uppspelning av i tingsrätten gjorda videoupptagningar. Förändringarna är omdebatterade och har än så länge inte någon motsvarighet i övriga nordiska länder. Detta trots att de nordiska rättsordningarna i allmänhet uppvisar många likheter och följer i stort sett samma utvecklingsmönster.

1.1 Syfte och frågeställning

Det övergripande syftet med uppsatsen är att granska reglerna om förebringande av muntlig bevisning i hovrätten samt den problematik som sedan länge funnits på detta område. Utgångspunkt tas i den svenska rätten, men avsikten är att studera denna ur ett nordiskt perspektiv, och då främst genom en jämförelse mellan svensk och finsk rätt. Min förhoppning är att, genom att sätta in den svenska rätten i ett större sammanhang, få en bredare förståelse för den aktuella regleringen och problematiken.

¹ Fitger (2008), s. 456.

² Se dock RB 51 kap. 23 a § angående hovrättens under vissa förutsättningar begränsade möjligheter att pröva skuldfrågan då domen överklagats bara beträffande annat än denna fråga.

³ Se Bylander (2008), s. 658.

Huvudfrågeställningen ser ut enligt följande:

1. Vad har EMR-reformen inneburit för problematiken kring muntlig bevisning i hovrätten?
2. Återfinns liknande problematik i hovrätten i Finland och hur har man i sådant fall valt att där bemöta problemen?
3. Hur kan skillnaderna i de två ländernas regleringar avseende presentation av muntlig bevisning i hovrätten förklaras?

Framställningen avser även att utreda vilka principer och utvecklingsaspekter som styr valet mellan olika processuella handläggnings- och presentationsformer, vad som avses med ett ändamålsenligt hovrättsförfarande samt hur den svenska respektive finska regleringen avseende muntlig bevisning i hovrätten ser ut.

1.2 Metod och material

Framställningen bygger på rättsvetenskaplig metod, vilket innebär att framförallt traditionella rättskällor såsom lagtext, förarbeten och doktrin har studerats i syfte att besvara frågeställningen. Hänvisning till rättspraxis förekommer endast i något undantagsfall. Vidare har olika rapporter och statistikuppgifter från framförallt Domstolsverket (DV) samt promemorior och undersökningar från de svenska hovrätterna studerats.

Genom det nordiska perspektivet och framförallt genom jämförelsen med Finland appliceras även en komparativ rättsmetod, där likheter och skillnader mellan rättsordningarna belyses och analyseras.

I kapitel 2-4 ligger tyngdpunkten i framställningen på de svenska rättskällorna. Till viss del studeras dock även rättskällor från övriga nordiska länder.

I kapitel 5 är det de finska rättskällorna som står i fokus och svensk rätt berörs endast i den mån en jämförelse med denna kan vara intressant. Vid studierna av den finska rätten har jag haft stor nytta av databasen Finlex, där lagtext och propositioner finns att tillgå på svenska.

1.3 Avgränsningar

Uppsatsen har den svenska rätten som utgångspunkt, men avser att belysa denna ur ett nordiskt perspektiv. En mer ingående studie av samtliga nordiska länders regleringar är dock inte möjlig inom ramen för denna uppsats. Jag har därför valt att fokusera på en jämförelse med rättsläget i

Finland. Valet grundas på att Finland är det nordiska land vars rättssystem generellt sett uppvisar störst likhet med det svenska.

Problematiken kring muntlig bevisning i hovrätten rör både civil- och straffprocessen. Det är dock till viss del olika övervägande som görs och olika regleringar som aktualiseras i de två processformerna. Av utrymmesskäl, och då den på EMR-reformen efterföljande debatten har varit som livligast på det straffprocessuella området, behandlas enbart straffprocessen.

Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) gäller som nationell lag i både Sverige och Finland. Konventionens artikel 6 om rätten till en rättvis rättegång kan ha betydelse för formerna för presentation av muntlig bevisning i hovrätten. I denna framställning finns dock inte utrymme för att behandla regleringen om muntlig bevisning i hovrätten ur Europakonventionens perspektiv. Konventionens betydelse för ämnet kommer endast att beröras när detta har ingått i den nationella lagstiftarens överväganden.

1.4 Disposition

Uppsatsen inleds med en redogörelse för processens handläggnings- och presentationsformer där de grundläggande principerna om muntlighet, omedelbarhet och koncentration intar en central plats. Kapitlet syftar till att ge en förståelse för grunden bakom våra processuella handläggnings- och presentationsformer samt hur dessa har kommit att utvecklas fram till idag.

Därefter följer kapitel 3 med en presentation av hovrättens roll i den svenska instansordningen. Avsnittet avser att utreda vad som menas med ett ändamålsenligt hovrättsförfarande och vilken roll den muntliga bevisningen har i detta.

Kapitel 4 innehåller en redogörelse för EMR-reformen och de förändringar den inneburit avseende muntlig bevisning i hovrätten. Syftet är att klargöra dels vad som utgör gällande svensk rätt på området, dels vilka överväganden som legat till grund för de genomförda förändringarna samt att se på de konsekvenser av reformen som kan konstateras redan i dagsläget.

I kapitel 5 sker en jämförelse med finsk rätt. Syftet är att redogöra för hur regleringen avseende muntlig bevisning i hovrätten ser ut i Finland. För att sätta in regleringen i sin kontext och därmed skapa en bättre förståelse för denna ges även en övergripande presentation av den finska processrättens utveckling och den finska instansordningen.

I kapitel 6 diskuteras och besvaras de tre frågorna i den tidigare uppställda huvudfrågeställningen och i kapitel 7 sammanfattar jag mina slutsatser.

2 Processens handläggnings- och presentationsformer

Rättegångsförfarandet har under årens lopp genomgått stora förändringar. Handläggningsformer och processuella förfaranden har varierat i takt med att samhället förändrats och utvecklats. De nordiska länderna har, med vissa tidsförskjutningar, följt i huvudsak samma utvecklingslinjer.⁴ I detta kapitel beskrivs denna utveckling. Tyngdpunkten i framställningen ligger på svensk rätt, men även övriga nordiska rättsordningar beaktas.

2.1 Från muntlighet till skriftlighet och tillbaka igen

Under medeltiden utgjordes de nordiska rättegångsförfarandena av en helt muntlig handläggning och processens aktörer bestod i huvudsak av icke läskunniga lekmän. Från 1600-talet och framåt kom inslagen av skriftlig dokumentation att öka allt mer. Anledningarna till detta var flera. De nordiska rättegångsförfarandena inspirerades av övriga Europa, utvecklandet av möjligheterna till överprövning skapade behov av skriftlig dokumentation från underrätten, läskunnigheten bland medborgarna ökade och rättsskipningen blev allt mer professionaliserad. Förfarandet utvecklades till ett renodlat muntligt-protokollariskt system. Den legala bevis teorin präglade systemet och innehållet i protokollen utgjorde det enda relevanta underlaget för bedömningen i alla instanser.⁵

Under 1800-talet växte sig kritiken mot den skriftliga processen stark i hela Europa. Förfarandet ansågs bland annat leda till hemlighetsmakeri, långa handläggningstider och en formalistisk bevisrätt. Kritiken resulterade i genomgripande processrättsliga reformer i Norden. I Sverige introducerades, genom 1948 års rättegångsbalk (RB), den fria bevisprövningen⁶ samt en processordning strikt grundad på principerna om muntlighet, omedelbarhet och koncentration.⁷ Motsvarande förändringar skedde i Norge år 1887, i Danmark år 1916 och i Island år 1936. För Finlands del skulle det dock dröja fram till år 1993 innan liknande reformer trädde ikraft.⁸

⁴ Bylander (2005), s. 24.

⁵ Ibid. s. 24f.

⁶ Den fria bevisprövningen innefattar såväl fri bevisföring som fri bevisvärdering. Se Schelin, s. 19ff.

⁷ Se Bylander (2006) s. 181ff.

⁸ Bylander (2005), s. 25f.

2.2 Muntlighet, omedelbarhet och koncentration

Muntlighetsprincipen innebär att processmaterialet ska framläggas muntligen inför rätten.⁹ Detta är en konsekvens av att domen, i enlighet med omedelbarhetsprincipen (se nedan), ska grundas på det som domaren sett och hört under huvudförhandlingen.¹⁰

Bevismuntlighet kan ses som ett utflöde av muntlighetsprincipen och medför restriktioner mot skriftliga vittnesberättelser. Sedan den fria bevisprövningen infördes anses en tillförlitlig bevisvärdering kräva omedelbar och därmed muntlig bevisföring.¹¹ Welamson betonar att muntlig bevisupptagning, när det gäller tilltrosbedömningar, har två stora fördelar. För det första kan rätten iaktta den hördes allmänna uppträdande och tonfall och för det andra har rätten möjlighet att ställa kompletterande frågor till klagörande av den hördes uttalanden.¹²

En muntlig handläggning anses främja ett kontradiktoriskt förfarande. Muntligheten underlättar för parterna att få klarhet i vad motparten yrkar och på vilken grund yrkandet framställs samt möjliggör en direkt respons från processens aktörer.¹³ Vidare medför muntligheten deltagande i form av personlig närvaro, vilket har flera positiva aspekter. För parternas del gör närvaron det lättare att kommunicera, att få ett korrekt intryck och att kunna agera. Närvaron kan även stärka förtroendet för domstolen genom att parter och vittnen dels känner att de är delaktiga och blir tagna på allvar och dels ser att domarna tar del av allt relevant processmaterial.¹⁴

Enligt *omedelbarhetsprincipen* får avgörandet i ett mål där huvudförhandling hålls inte grundas på annat material än sådant som upptagits vid huvudförhandlingen.¹⁵ Exempelvis får en uppgift som lämnas under förundersökningen utgöra ett relevant bevisfaktum endast under förutsättning att den upprepas under huvudförhandlingen. Vidare är det domarens iakttagelse av det som förekommer under förhandlingen som är relevant för målets avgörande, inte uppgifter antecknade i protokoll. Den fria bevisvärderingen förutsätter att domaren kan iaktta vittnens och parter beteende samt sätt att uttrycka sig.¹⁶ Liksom muntlighetsprincipen kan omedelbarheten även hjälpa parterna att få klarhet i motpartens yrkande och inställning.¹⁷

⁹ RB 46 kap. 5 § och 51 kap. 17 §.

¹⁰ Ekelöf m.fl., femte häftet, s. 14.

¹¹ Bylander (2005), s. 23.

¹² Welamson (2007), s. 87f.

¹³ Fitger (1999), s. 515f och Bylander (2005), s. 33f.

¹⁴ Ervo, s. 260 och Bylander (2005), s. 35.

¹⁵ RB 30 kap. 2 §.

¹⁶ Ekelöf & Boman, fjärde häftet, s. 21ff.

¹⁷ Fitger (1999), s. 515f.

Koncentrationsprincipen innebär att huvudförhandlingen ska genomföras utan onödiga uppehåll och så långt som möjligt i ett sammanhang.¹⁸ Kopplingen till omedelbarhetsprincipen är stark på så sätt att en koncentrerad huvudförhandling är en förutsättning för att rättens ledamöter ska kunna hålla processmaterialet i minne och omedelbarhetsprincipen således kunna genomföras. Vidare gör en koncentrerad förhandling det möjligt att höra vittnen och parter mot varandra, vilket underlättar domstolens bedömningar av förhørsutsagorna. Koncentrationsprincipen är således, liksom ovan nämnda principer, ytterst ett medel för att åstadkomma en riktig bevisvärdering.¹⁹

2.3 Principerna och de nordiska blocken

Samtliga länder i Norden har många gemensamma rättsliga drag och följs ofta åt i den rättsliga utvecklingen. Inom denna nordiska grupp av rättsordningar kan dock en västlig och en östlig grupp urskiljas. Sverige och Finland utgör tillsammans det som brukar benämnas ”det östnordiska blocket”, medan Danmark, Norge och Island utgör ”det västnordiska blocket”.²⁰

Rättssystemen i länderna tillhörande det västnordiska blocket karakteriseras av att de flesta mål, oavsett måltyp, behandlas i ett enda sammanhållet domstolssystem. Som huvudprincip gäller att muntlig bevisning nödvändiggör muntlig förhandling och omedelbar bevisupptagning. I det östnordiska blocket består ländernas rättsordningar av två parallella domstolssystem – ett förvaltningsrättsligt och ett allmänt. I förvaltningsdomstolarna dominerar det skriftliga förfarandet. I de allmänna domstolarna är, i likhet med det västliga blocket, muntlig förhandling och omedelbar bevisupptagning huvudregeln när målet rör muntlig bevisning. Skriftliga parts- och vittnesutsagor är dock traditionellt sett mer tillåtet i östblocket än i västblocket.²¹

2.4 Principerna och överrätten

Överrätten bör ha lika bra förutsättningar som underrätten att avgöra målen. Utgångspunkten är därför att handläggningen i underrätten och överrätten ska styras av samma grundläggande principer.²² Generellt sett minskar dock de muntliga och omedelbara handläggningsformerna i överinstanserna, framförallt i de östnordiska länderna.²³

¹⁸ Se RB 46 kap. 11 § och 51 kap. 17 §.

¹⁹ Ekelöf m.fl., femte häftet, s. 11f.

²⁰ Bylander (2005), s. 27.

²¹ Ibid. s. 27ff.

²² Se Nylund, s. 113.

²³ Bylander (2005), s. 29.

Redan i samband med införandet av 1948 års RB kunde man konstatera att det finns dels mindre behov av och dels större svårigheter med ett strikt upprätthållande av muntlighet och omedelbarhet i överrätten än i underrätten. Det minskade behovet beror på att ett mål som når den högre instansen i regel redan är relativt utrett, vilket minskar behovet av processledande beredning, medan de större svårigheterna är kopplade till den muntliga bevisupptagningen (se kapitel 4.1.).²⁴

2.5 Senare års uppmjukningar

När principerna om muntlighet, omedelbarhet och koncentration infördes i Sverige genom 1948 års RB skedde detta med betydande stränghet. Det strikta införandet ansågs nödvändigt för att principerna skulle få genomslag i den praktiska tillämpningen. Sedan systemet fått stadga i svensk rättstillämpning har dock behovet av att upprätthålla denna stränghet avtagit. I syfte att minska arbetsbelastningen på domstolarna samt att få ett mer effektivt rättegångssystem har ledstjärnan under senare års reformarbete varit ökad flexibilitet, framför allt avseende de grundläggande principerna. Det finns ett behov av att i högre grad kunna anpassa förfarandet till respektive mål.²⁵ Samma tendenser kan man se i övriga nordiska rättsordningar.²⁶

Uppmjukningarna av principerna om muntlighet, omedelbarhet och koncentration i de nordiska rättsordningarna har i allmänhet skett något mer försiktigt i brottmål än i tvistemål. Den mer försiktiga hållningen förklaras av brottmålsprocessens ingripande karaktär, den betydelse bevisfrågorna ofta har i processen och straffrättens centrala princip om den materiella sanningen.²⁷

För den svenska hovrättens del har ett stort steg i uppmjukningsprocessen tagits genom den i sammanhanget relevanta EMR-reformen och de nya reglerna om presentation av muntlig bevisning som denna inneburit. För en mer ingående genomgång av regleringen på det området hänvisas till kapitel 4. Uppmjukningar har dock även skett inom andra delar av den straffrättsliga hovrättsprocessen. Som exempel kan nämnas ökade möjligheter att avgöra mål utan huvudförhandling,²⁸ föra in processmaterial i målet genom hänvisning till handlingar,²⁹ göra uppehåll i en påbörjad

²⁴ SOU 1926:33, s. 21, prop. 1931:80, s. 114ff, SOU 1938:44, s. 48f och Bylander (2006), s. 392.

²⁵ Fitger (1999), s. 514f och Ds 2001:36, s. 114ff.

²⁶ Bylander (2005), s. 44 och t.ex. RP 91/2002 rd, s. 19, RP 33/1997 rd, kap. 4.1 och NOU 2001:32, s. 111ff (avseende civilprocessen).

²⁷ Se Smith, s. 64, SOU 2001:103, s. 16 och prop. 2004/05:131, s. 146f.

²⁸ Se RB 51 kap. 13 § och prop. 1998/99:37, s. 24f.

²⁹ Se RB 46 kap. 9 § och 51 kap. 17 och 18 §§ samt prop. 2004/05:131, s. 143ff och 253ff.

huvudförhandling³⁰ samt delta i sammanträden genom telefon- eller videokonferens.³¹

2.6 Tekniken i rättssalen

Utvecklingen av tekniken i rättssalarna har traditionellt sett inte hållit samma tempo som den tekniska utvecklingen av samhället i övrigt. På senare år kan man dock se en viss förändring. Utnyttjandet av modern teknik har betonats i arbetet med att öka flexibiliteten i de nordiska rättegångsförfarandena. I Sverige har vi sedan år 1988, när telefonanvändningen introducerades, även fått rättssalarna försedda med utrustning som möjliggör bland annat förhör genom videokonferens samt upptagning av förhör på video i bevisningsyfte.³²

Även om utnyttjandet av tekniken i rättsalarna har kommit olika långt i de olika nordiska länderna står det klart att det idag finns flera valmöjligheter vad gäller rättsliga handläggnings- och presentationsformer. Huruvida de nya formerna ska ses som olika former av muntlighet respektive skriftlighet eller om de ska betraktas som helt egna handläggningsformer kan diskuteras. Enligt Bylander finns det en risk att man missar att något nytt kan ha hänt om man tvingar in det nya i gamla beteckningar. Han betonar därför det önskvärda i att valet mellan olika handläggningsformer sker upplyst.³³

I diskussionen kring den tekniska utvecklingen i rättssalarna har termen *teknisk determinism* förekommit. Med begreppet i dess mest extrema form avses uppfattningen att all kulturell förändring är en funktion av den tekniska utvecklingen.³⁴ Översatt till aktuell kontext skulle detta innebära att rättegångens handläggnings- och presentationsformer ytterst bestäms av och anpassas till den tekniska utvecklingen. Med andra ord blir det tekniskt möjliga i sig styrande för vad som är lämpligt. Bylander tycker sig se spår av ett sådant synsätt hos lagstiftaren. Som exempel hänvisar han till EMR-reformens förarbeten där regeringen anför att det faktum ”att den tekniska utvecklingen inom domstolarna håller jämn takt med utvecklingen i samhället i övrigt är en nödvändighet för att domstolsväsendet skall kunna möta de krav som det moderna samhället ställer”.³⁵

De nya tekniska möjligheterna för presentation av muntlig bevisning aktualiserar frågan om vilken betydelse presentationsformatet har för domstolens bevisprövning. Av framställningen ovan har redan framgått att det traditionellt sett, allt sedan införandet av principen om fri bevisvärdering, är den fysiska och omedelbara närvaron som anses ge bäst

³⁰ Se RB 43 kap. 11 § och prop. 1999/00:26, s. 48ff.

³¹ Se RB 5 kap. 10 §, prop. 1986/87:89, s. 127ff och prop. 2004/05:131, s. 82ff.

³² Se Bylander (2006), s. 280ff och 322.

³³ Jfr Granhag och Landström, s. 268 med Bylander (2005), s. 42f.

³⁴ Nationalencyklopedin.

³⁵ Bylander (2006), s. 280f och prop. 2004/05:131, s. 79f.

förutsättningar för en korrekt bevisvärdering. Därefter följer närvaro via video, närvaro via telefon samt avgörande på handlingarna i angiven ordning.³⁶

Inom den beteendevetenskapliga forskningen har undersökningar genomförts i syfte att utreda hur presentationsformen påverkar bedömningen av en utsaga. Forskningen ger inte stöd för att det skulle vara lättare att bedöma trovärdighet och tillförlitlighet vid ett muntligt och omedelbart förhör än vid ett förhör som man tar del av via video.³⁷ Schelin menar att den traditionella uppfattningen om att direkta och muntliga förhör alltid är det bästa riskerar att medföra en undervärdering av bevisvärdet på utsagor som lämnas på alternativa sätt.³⁸ Inte heller finns det stöd i forskningen för att minnesprestationen hos den som tar del av ett förhör är bättre vid "liveförhör" än vid videopresentation. Den som betraktar ett förhör "live" kan dock uppleva att de minns innehållet bättre än någon som betraktat förhöret på video, men minnesprestationen är i realiteten lika god oavsett presentationsform. Vad forskningen däremot har kunnat visa är att en förhörsperson som framträder "live" uppfattas som mer trovärdig än om personens utsaga återges genom video. Även om trovärdighets- och tillförlitlighetsbedömningarna inte i realiteten underlättas finns det alltså en allmän tendens att göra en mer välvillig bedömning av en person som framträder "live" än via video.³⁹ Det bör uppmärksammas att forskningen främst har gjorts på studenter och att det inte är helt säkert att resultatet skulle ha blivit detsamma om undersökningspersonerna varit domstolsledamöter med stor erfarenhet av utsagebedömningar.

2.7 Avslutande kommentarer

Rättegångsförfarandets utveckling i Norden har gått från ursprunglig muntlighet till skriftlighet under 1700- och 1800-talet för att sedan återgå till muntlighet under 1900-talet. De starkt sammankopplade principerna om muntlighet, omedelbarhet och koncentration är idag grundbultar i samtliga nordiska rättsordningar. Principerna är inte i sig självändamål, utan upprätthålls främst i syfte att skapa ett gott underlag för en fri bevisprövning och i slutändan ett materiellt riktigt avgörande. Till detta kommer att principerna anses främja ett kontradiktoriskt förfarande, stärka förtroendet för domstolarna samt öka parternas möjligheter till klarhet och agerande under rättegången.

De senaste årens ökade krav på effektivitet, snabbhet och flexibilitet i de rättsliga processerna har dock lett till att vi i praktiken fått något av en tillbakagång mot skriftlighet samtidigt som nya, av teknikutvecklingen möjliggjorda, handläggnings- och presentationsformer gjort intåg i våra

³⁶ Bylander (2006). s. 301.

³⁷ Granhag & Landström, s. 273ff.

³⁸ Schelin, s. 228f.

³⁹ Granhag & Landström, s. 270ff.

rättssalar. Dagens rättegångsförfarande torde närmast beskrivas som en blandning mellan flera olika handläggningsformer, där det inte längre handlar om enbart en avvägning mellan muntlighet och skriftlighet. Nackdelarna med skriftlighet kan inte längre anföras som argument för att strikt muntlighet är nödvändigt då det idag finns fler alternativ till det skriftliga förfarandet.

Att ny teknik ger oss fler valmöjligheter vid utformandet av våra rättsliga handläggnings- och presentationsformer är i grunden något positivt. Det tekniskt möjliga får dock, såsom Bylander påpekar, inte i sig bli bestämmande för hur dessa val sker. Ett rättssäkert förfarande är inte nödvändigtvis detsamma som ett tekniskt utvecklat förfarande. Att detta beaktas i lagstiftningsarbetet kan inte nog understrykas. Samtidigt är det lika viktigt att inte låta principerna om muntlighet, omedelbarhet och koncentration utgöra självändamål vid rättsliga överväganden. Ett synsätt där principerna får utgöra mål istället för medel riskerar att leda till en annan icke önskvärd determinism, som i detta sammanhang skulle kunna benämnas ”principiell determinism”. Det är viktigt att inse att ett avsteg från dessa principer inte per automatik måste innebära en försämring. Detta blir extra viktigt att beakta när det gäller överrätten, där fördelarna med muntlighet och omedelbarhet inte är lika framträdande som i underrätten.

3 Hovrättens roll i instansordningen

Redan i det inledande avsnittet av uppsatsen konstaterades att förnyad upptagning av muntlig bevisning utgör ett problem då det leder till ett icke ändamålsenligt hovrättsförfarande. I detta avsnitt utreds vad som egentligen avses med ett ändamålsenligt hovrättsförfarande. Framställningen fokuserar framförallt på förhållandet mellan tingsrätts- och hovrättsprocessen.

3.1 Instanssystemets funktionsfördelning

Det allmänna domstolsväsendet i Sverige har sedan år 1849 varit organiserat i tre instanser, vilka idag utgörs av tingsrätter, hovrätter och Högsta domstolen. Även om rättegångsförfarandet i de olika instanserna har genomgått stora förändringar över tid (se kapitel 2) har treinstanssystemets principiella uppbyggnad varit tämligen oförändrad.⁴⁰ Instansordningen bygger på en viss funktionsfördelning mellan domstolsnivåerna. Ett effektivt domstolsväsende där domstolarnas kompetens och resurser utnyttjas på ett optimalt sätt förutsätter att varje instans bara ägnar sig åt sådant som den är avsedd för.⁴¹

Tingsrättens grundläggande funktion är att, som första instans, på ett så snabbt och enkelt sätt som möjligt pröva alla mål i sin helhet och meddela ett avgörande av hög kvalitet.⁴²

Hovrätterna är överinstanser i alla mål som överklagas från tingsrätt. Under vissa förutsättningar kan hovrättens avgörande sedan överklagas till Högsta domstolen.⁴³ Vad hovrätten, såsom mellaninstans, ska ha för roll i instansordningen är inte självklar. En fråga som ofta har ställts är om hovrättsprocessen bör utgöra en *överprövning* eller en *omprövning* av tingsrättens avgörande. Begreppet ”överprövning” avser att markera att prövningen utgör en *kontroll* av underinstansens avgörande. Med begreppet ”omprövning” avses istället att ett mål prövas på nytt.⁴⁴

Högsta domstolen utgör den högsta instansen och är, sedan fullföljdsreformen år 1971, en i stort sett renodlad prejudikatinstans. Reformen och dess efterföljande delreformer har visserligen kritiserats för att vara otillräckliga, men det står ändå klart att Högsta domstolens

⁴⁰ SOU 1987:46, s. 51.

⁴¹ Se Ekelöf & Edelstam, första häftet, s. 96 och Ds 2001:36, s. 68.

⁴² Se RB 1 kap. 1 §, prop. 1986/87:89, s. 63ff, prop. 1992/93:216, s. 28f och SOU 1995:124, s. 133.

⁴³ Se RB 2 kap. 1 §, 3 kap. 1 § och RB 54 kap.

⁴⁴ Jfr Lindell m.fl., s. 283.

huvudsakliga funktion i instansordningen är att meddela för rättstillämpningen vägledande avgöranden.⁴⁵

3.2 Från överprövning till omprövning

Införandet av principerna om muntlighet, omedelbarhet och koncentration genom 1948 års RB innebar väsentliga förändringar i förhållandet mellan tingsrätts- och hovrättsprocessen. Hovrättsförfarandet kom att karaktäriseras av omprövning istället för överprövning.

3.2.1 Innan 1948 års RB

När Svea Hovrätt inrättades i början på 1600-talet lades grunden för ett modernt överprövningssystem. Hovrättens avgörande byggde dels på skrifter ingivna av parterna och dels på underrättens nedtecknade material (protokollet). Hovrätten skulle pröva och avgöra det överklagade målet i dess helhet, men då processen i tingsrätten fortfarande hade muntliga inslag (muntlig-protokollariskt förfarande) medan hovrättsprocessen var skriftlig låg tyngdpunkten kvar i tingsrätten. Hovrättens uppgifter var att kontrollera att underrätten bedömt den där upptagna utredningen korrekt, utöva en allmän tillsyn över underrätterna samt att, som dåtidens högsta instans, bidra till en enhetlig rättstillämpning.⁴⁶

3.2.2 Efter 1948 års RB

Genom 1948 års RB kom hovrättsförfarandet att styras av en strikt tillämpning av principerna om muntlighet, omedelbarhet och koncentration (se kapitel 2). Ett hovrättsförfarande präglad av dessa principer ansågs ge hovrätten de bästa förutsättningarna att uppfylla sitt syfte, det vill säga att främja ett materiellt riktigt avgörande. Samtidigt betonades vikten av att tyngdpunkten i bevisupptagning och bevisprövning stannade i underrätten. Hovrättens uppgift skulle vara att göra en överprövning av underrättens verksamhet i denna del.⁴⁷

Resultatet av 1948 års reform levde inte upp till förväntningarna. Balansen i processen försköts från underrätt till överrätt. Hovrätten blev till stor del en förnyad tingrättsprocess där förnyad bevisupptagning, till följd av det strikta införandet av muntlighet, omedelbarhet och koncentration, var mycket vanlig. Den kontrollfunktion hovrätten tidigare haft ersattes i många fall av funktionen att göra en hel omprövning.⁴⁸ Welamson skrev i mitten på 1990-talet att ”efter genomförandet av muntlighets- och omedelbarhetsprinciperna

⁴⁵ Se RB 3 kap. 1 §, prop. 1971:45 och Victor, s. 719f.

⁴⁶ Fitger (2008), s. 453ff och prop. 1931:80, s. 10.

⁴⁷ Se SOU 1926:33, s. 21, prop. 1931:80, s. 114ff och SOU 1938:44, s. 48f.

⁴⁸ Fitger (2008), s. 458.

[...] kan [...] en överprövning i egentlig mening av underrättens bevisvärdering strängt taget sägas vara omöjlig, eftersom den högre instansen aldrig kan få exakt samma underlag för sitt bedömande”. Han menade därför att överrättsprocessen antingen får utgöra en total omprövning av målet eller förbli vid underrättens bevisvärdering.⁴⁹

Under senare delen av 1900-talet har det skett ett antal reformer i syfte att renodla hovrättens överprövande funktion. Reformerna har bland annat lett till begränsningar i hovrättens prövning av skuldfrågan och införande av prövningstillstånd.⁵⁰ I förarbetsuttalandena återkommer till stor del samma målsättningar som fanns redan vid RB:s införande. Man betonar vikten av att tyngdpunkten stannar i tingsrätten där parterna erbjuds en fullständig och kvalificerad prövning, att man skiljer på de olika instansernas funktioner och att hovrättsprocessen utgör en till varje mål anpassad överprövning. Det som tillkommit i lagstiftarens ambitioner på senare år är strävan mot en *till varje mål anpassad* överprövning, det vill säga en större flexibilitet i hovrättsförfarandet (se kapitel 2.5).⁵¹

År 1995 konkretiserade Hovrättsprocessutredningen på ett tydligt sätt hovrättens funktion utifrån tre huvuduppgifter. Hovrätten skulle 1) kontrollera tingsrättsavgörandenas materiella riktighet och rätta eventuella oriktigheter i dessa avgöranden, 2) vaka över att tingsrätterna handlägger målen formellt korrekt och 3) ha ett ansvar för rättsbildningen. Den förstnämnda uppgiften angavs tveklöst vara den främsta. Hovrätten skulle alltså i första hand vara en garant för materiellt riktiga avgöranden. Det framhölls dock att instansordningens princip och principen om att tyngdpunkten i rättskipningen bör ligga i första instans (se kapitel 3.3), nödvändiggjorde vissa begränsningar i denna uppgift.⁵² Denna tredelning av hovrättens funktioner togs som utgångspunkt även i förarbetena till 2008 års EMR-reform.⁵³

Lindell menar att man, vid en jämförelse mellan funktionsbestämningen vid införandet av 1948 års RB och den funktionsbestämning som Hovrättsprocessutredningen presenterade år 1995, kan se att en viss förskjutning skett. Från att främst ha betonat vikten av att främja materiellt riktiga avgöranden har utvecklingen gått mot en allt större betoning på hovrättens kontrollfunktion och i viss mån även dess prejudikatfunktion.⁵⁴

3.3 Tyngdpunkten i första instans

Av den tidigare framställningen har framgått att principen om att tyngdpunkten i rättskipningen ska ligga i första instans är viktig och sedan

⁴⁹ Welamson (2007), s. 15.

⁵⁰ Se prop. 1988/89:95 s. 32 och SOU 1991:106, s. 279.

⁵¹ Se t.ex. SOU 1991:106, s. 279 och prop. 1988/89:95, s. 30ff.

⁵² SOU 1995:124, s. 134ff.

⁵³ Se Ds 2001:36, s. 68f och prop. 2004/05:131, s. 171f.

⁵⁴ Lindell m.fl., s. 283.

länge gällande inom processrätten.⁵⁵ Principen kan sägas vara en konsekvens av instansordningens princip, vilken innebär att omständigheter som har betydelse för utgången i ett mål ska prövas av överinstansen endast om de varit föremål för prövning i den lägre instansen. Överinstansen ska kunna koncentrera sig på överprövning.⁵⁶

Vikten av att denna princip upprätthålls motiveras inte minst av rättsäkerhetsskäl. En total prövning av hög kvalitet ska komma alla till del, inte endast de som överklagar. För att bevisningen ska ha så god kvalitet som möjligt är det av vikt att upptagningen av denna sker så nära inpå själva händelsen som möjligt. Även ekonomiska aspekter, både ur ett samhälleligt och enskilt perspektiv, kan anföras för att belysa vikten av att tyngdpunkten förläggs i första instans.⁵⁷

3.4 Avslutande kommentarer

Diskussionen kring hovrättens funktion i instansordningen går långt tillbaka i tiden och aktualiserades inte minst i samband med att nya RB trädde ikraft. När muntlighet, omedelbarhet och koncentration infördes i såväl underrätt som överrätt kom hovrättsförfarandet, framförallt till följd av förnyad upptagning av muntlig bevisning, att bli en kopia av tingsrättsförfarandet. Problematiken har sedan dess huvudsakligen handlat om hur de funktioner som hovrätten är avsedd att ha ska kunna få genomslag i praktiken. Uppfattningen om vad som är ett ändamålsenligt hovrättsförfarande har dock varit relativt konstant över tid. Hovrättens huvudsakliga funktion är idag, liksom tidigare, avsedd att bestå i en *överprövning* av tingsrättens dom som ger en garanti för ett materiellt riktigt avgörande. I de olika reformarbeten som följt nya RB har konsekvent talats om behovet av att *renodla* hovrättens funktioner, inte om att skapa nya.

Såsom Lindell påpekar kan man de senaste åren se att betoningen på hovrättens kontrollerande och överprövande roll successivt har ökat. Då hovrätterna brottats med allt större problem med ökad måltillströmning, resursbrist och överbelastning är utvecklingen inte märklig. I en sådan situation är vikten av att varje instans endast ägnar sig åt det den är avsedd för extra betydelsefull.

De senaste förändringarna i denna riktning har skett genom EMR-reformen. Vad reformen har fått för betydelse i denna del kommer att behandlas i nästa kapitel. Kanske har utnyttjandet av modern teknik inneburit att den problematik Welamson framförde i mitten på 1990-talet (se kapitel 3.2.2) inte längre är aktuell. Kanske har vi äntligen fått ett ändamålsenligt hovrättsförfarande där bevisvärderingen kan grundas på (nästintill) samma underlag som det som förelåg i tingsrätten och att en överprövning i egentlig mening därmed blivit möjlig.

⁵⁵ Se t.ex. prop. 1931:80, s. 117.

⁵⁶ Se Ekelöf & Edelstam, s. 15.

⁵⁷ SOU 1995:124, s. 133f och Ds 2001:36, s. 68ff.

4 Förebringande av muntlig bevisning i hovrätten

EMR-reformens ikraftträdande den 1 november 2008 blev avslutningen på flera års omfattande arbete med att modernisera det svenska rättegångsförfarandet och resulterade i en rad förändringar av förfarandet i allmän domstol. En central del i reformen utgjordes av reviderandet av reglerna om muntlig bevisning i hovrätten. Förebringande av muntlig bevisning i hovrätten sker idag genom att rättens ledamöter ser på videoupptagningar från förhören i tingsrätten.

I detta kapitel presenteras den reglering avseende förebringande av muntlig bevisning i hovrätten som idag är gällande rätt i Sverige samt bakgrunden till och mottagandet av 2008 års förändringar.

4.1 Bakgrundsproblematiken kring förnyad bevisupptagning

Trots att det redan vid tillkomsten av nya RB påpekades att det fanns svårigheter och olägenheter med ett konsekvent införande av muntlighet och omedelbarhet i högre instans, har utgångspunkten länge varit att principen om det bästa bevismaterialet kräver att muntlig bevisning tas upp på nytt i hovrätten.⁵⁸ Förfarandet har dock varit problematiskt av flera anledningar.

I början på 2000-talet konstaterades att, trots de reformer som skett i syfte att renodla hovrättens roll i instansordningen, kvarstod problemet med att det stora flertalet mål som överklagades till hovrätten avgjordes efter en fullständig omprövning. En omprövning som ofta inte var motiverad i det enskilda fallet. Rättegången i hovrätten skedde många gånger utan större beaktande av att det redan förekommit en rättegång om saken i tingsrätten och förhållandet blev särskilt tydligt i sådana fall när den i tingsrätten upptagna muntliga bevisningen togs upp på nytt i hovrätten.⁵⁹ Hovrättens prövning kom på så sätt att bli mer omfattande än vad som var motiverat utifrån hovrättens uppgifter.⁶⁰

Det icke ändamålsenliga förfarandet gjorde att hovrättens resurser, både vad avser arbetskraft och ekonomi, inte utnyttjades på ett optimalt sätt. Då ökad måltillströmning, bristande resurser och överbelastning är välkända fenomen i den andra instansen utgjorde detta ett stort problem som i slutändan riskerade att leda till bristande kvalitet på avgörandena.⁶¹

⁵⁸ Se prop. 1931:80, s. 114ff, SOU 1938:44, s. 48f och prop. 2004/05:131, s. 168f och 200f.

⁵⁹ Ds 2001:36 s. 69.

⁶⁰ Prop. 2004/05:131, s. 171.

⁶¹ SOU 1995:124, s. 93ff och 136.

Förfarandet ledde även till långa handläggningstider, vilket i brottmål var negativt framförallt med hänsyn till den tilltalade. Han eller hon bör inte sväva i ovisshet om utgången i målet onödigt länge och straffet bör tidsmässigt komma så nära inpå brottstillfället som möjligt.⁶²

Omförhör i hovrätten innebar även olägenheter för brottsoffer och vittnen som då var tvungna att upprepa sin berättelse i flera instanser.⁶³

Vidare gjorde den muntliga bevisningens karaktär av färskvara att kvaliteten på bevismaterialet var sämre i hovrätten än i tingsrätten. Minnesbilder hos parter och vittnen försvagas med tiden och kan även komma att påverkas av den tidigare handläggningen i tingsrätten samt av media eller andra yttre omständigheter. Dessutom finns det en risk för att förhörspersoner strävar efter att minnas vad de sagt vid tingsrättsförhöret istället för att försöka minnas vad som verkligen inträffat. Hovrätten riskerade alltså att döma på ett sämre bevisunderlag än det som förelåg i tingsrätten.⁶⁴

4.2 Syftet med EMR-reformen

Det övergripande syftet med EMR-reformen var att skapa en modernare rättegång som uppfyllde kraven på ändamålsenlighet, effektivitet och rättssäkerhet. Avsikten var framförallt att i större utsträckning utnyttja ny kommunikationsteknik i domstolarna samt att öka flexibiliteten i handläggningen.⁶⁵

En viktig del av reformarbetet handlade om att renodla hovrättens roll som överprövningsinstans och tydliggöra att tyngdpunkten i instansordningen ska ligga i tingsrätten. Genom att undvika en ny och fullständig prövning av målen i hovrätten ville man minska handläggningstiderna och kostnaderna samt bättre tillgodose medborgarnas rätt till en snabb och effektiv rättegång.⁶⁶

I arbetet med att skapa ett mer ändamålsenligt hovrättsförfarande bedömdes frågan om formen för presentation av muntlig bevisning i hovrätten vara en av de principiellt och praktiskt viktigaste. Reglerna på området skulle utformas på ett sätt som skapar de bästa förutsättningarna för att nå materiellt riktiga avgöranden, men som samtidigt inte tynger processen i onödan. Vidare betonades vikten av att reglerna utformas utifrån ett medborgarperspektiv, vilket innebar att särskild hänsyn skulle tas till brottsoffer och vittnen samt att reglerna skulle vara begripliga och lätta att tillämpa.⁶⁷

⁶² Ds 2001:36 s. 69f.

⁶³ Ibid. s. 100f.

⁶⁴ Se prop. 2004/05:131, s. 200 och Nylund, s. 113.

⁶⁵ Prop. 2004/05:131, s. 78ff.

⁶⁶ Ibid. s. 78ff och 171f.

⁶⁷ Prop. 2004/05:131, s. 200.

4.3 Dokumentation av muntlig bevisning i tingsrätten

Tidigare gällde enligt RB 6 kap. 6 § att en berättelse som lämnades i bevis syfte i tingsrätten skulle tas upp genom ljudinspelning eller, i den omfattning berättelsen kunde antas vara av betydelse i målet, skrivas ned. Genom 2008 års reform har ett nytt första stycke i lagrummet införts som innebär att berättelsen i första hand ska dokumenteras genom en ljud- och bildupptagning. Tingsrätten kan avstå från att spela in förhöret på video endast om det föreligger särskilda skäl. Som exempel på sådana undantagssituationer anges i motiven att tekniken fallerar eller inte finns tillgänglig eller att den som ska höras uppfattar inspelningen som så besvärande att det på ett negativt sätt återverkar på hans eller hennes berättelse. Det uppställs dock inte något krav på samtycke från förhörspersonen.⁶⁸

För att tillgodose skyddet av enskildas personliga integritet råder det sekretess för själva bilduppgiften i en videoupptagning, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den hörde lider men. Sekretessen fortsätter att gälla även om uppgiften förebringas vid en offentlig förhandling. Om bilduppgiften inte får lämnas ut kan rätten istället lämna ut en ljudupptagning av förhöret.⁶⁹ En part har alltid rätt att ta del av en upptagning. Dennes rätt kan dock tillgodoses utan att bildupptagningen måste lämnas ut till parten. Istället kan parten få ta del av upptagningen i domstolens lokaler eller erhålla en kopia endast på ljudupptagningen.⁷⁰

4.4 Videopresentation som huvudregel

Av RB 35 kap. 13 § 2 st. framgår att om tingsrätten tagit upp bevisning och målet sedan överklagas till hovrätten, behöver bevisningen tas upp på nytt endast om hovrätten finner det vara av betydelse för utredningen. Sedan EMR-reformen trädde ikraft stadgas vidare att om muntlig bevisning kan läggas fram i hovrätten genom en ljud- och bildupptagning av förhöret i tingsrätten, får⁷¹ beviset tas upp på nytt endast om ytterligare frågor behöver ställas. Hovrätten ska alltså som huvudregel avstå från att kalla förhörspersoner på nytt och i stället ta upp den muntliga bevisningen genom att spela upp den vid tingsrätten gjorda videoinspelningen. Den nya regleringen kan ses som en presumtion för att förnyad bevisupptagning inte ska ske i hovrätten.⁷²

⁶⁸ Ibid. s. 108.

⁶⁹ OSL 40 kap. 4 § och prop. 2004/05:131, s. 287.

⁷⁰ Prop. 2004/05:131, s. 120.

⁷¹ Lagrummet använder ordet *får*, men ska snarare tolkas som *ska*. Se Bylander (2008), s. 662.

⁷² Hellners, s. 136.

I förarbetena till EMR-reformen anføres att domare i allmänhet har satt en övertro till betydelsen av att vittnen hörs omedelbart. Intresset av att hovrätten ska ha bästa möjliga underlag för sitt avgörande anses inte innebära att ett omförhör allmänt sett skulle vara att föredra. Man menar till och med att, mot bakgrund av de olägenheter som är förenade med att muntlig bevisning tas upp på nytt, en videouppspelning kan vara att föredra från bevisvärderingssynpunkt, särskilt om det finns möjlighet att komplettera uppspelningen med ett tilläggsförhör (se kapitel 4.4.1). Vittnesmålet i tingsrätten har avgivits i närmare anslutning till själva händelsen och anses därför utgöra ett bättre underlag för hovrättens avgörande än ett omförhör. Genom att hovrätten i högre grad grundar sin bevisvärdering på samma material som låg till grund för tingsrättens prövning betonas även hovrättens överprövande funktion och tyngdpunkten i rättsskipningen stannar i tingsrätten. Förändringarna antas också innebära att hovrättsprocessen blir effektivare, att antalet förhandlingar som ställs in på grund av förhörspersoners utevaro minskar, att rättegångskostnaderna hålls nere, att målsäganden och vittnen slipper olägenheterna med att upprepa sina utsagor och att fler mål kan avgöras utan muntlig förhandling.⁷³

4.4.1 När ska förnyad bevisupptagning ske?

När bevisningen kan presenteras genom en ljud- och bildupptagning från tingsrätten får, enligt RB 35 kap. 13 § 2 st., förnyade förhör ske endast om ytterligare frågor behöver ställas. Om så är fallet kan förhöret läggas fram på två olika sätt, antingen som ett fullständigt omförhör, där ett helt nytt förhör hålls med vederbörande, eller i form av ett tilläggsförhör, där ljud- och bildupptagningen från tingsrätten först spelas upp varefter kompletterande tilläggsfrågor ställs till förhörspersonen. Den föregående uppspelningen kan begränsas till de delar av förhöret som är relevanta för prövningen i hovrätten. Förhöret ska hållas som tilläggsförhör, om det inte är olämpligt.⁷⁴

Av förarbetena framgår att förnyad bevisupptagning ska ske endast i undantagssituationer. Det anges tre typsituationer då ett behov av att ställa ytterligare frågor till en redan hörd person kan uppkomma. För det första kan nya omständigheter ha åberopats vars existens är tvistiga mellan parterna. För det andra kan ny bevisning ha uppkommit i hovrätten som medför behov av tilläggsförhör. För det tredje kan det råda oklarhet om vad en person som hördes i tingsrätten menat med sin utsaga. Om det däremot inte finns något egentligt tvivel om vad personen menat, utan det snarare är fråga om vilken bevisverkan uppgifterna kan ha ska förnyad bevisupptagning inte ske. Att vittnet har lämnat svävande uppgifter i allmänhet behöver alltså inte utgöra skäl för ett kompletterande förhör.⁷⁵

⁷³ Ds 2001:36, s. 99f och prop. 2004/05:131, s. 200ff och 206ff.

⁷⁴ Se prop. 2004/05:131, s. 162ff och 237 samt RB 36 kap. 16 § 2 st.

⁷⁵ Se prop. 2004/05:131, s. 204ff och 234.

Lagstiftarens uppräkningslista är inte uttömmande utan bör ses som exempel. Hovrätterna har allteftersom utarbetat ytterligare riktlinjer på området där huvudsakligen följande framkommer. Det faktum att det förekommit ett byte av åklagare, försvarare eller målsägandebiträde och att den nya personen kan ha kommit på nya frågor, utgör inte i sig skäl för tilläggsförhör eller omförhör. Har den tilltalade inte haft någon försvarare alls vid tingsrätten kan det däremot motivera förnyade förhör. Att en förhörsperson har en ny version att lämna i hovrätten, att personen kan tänkas uttala sig i hovrätten trots att personen inte tidigare velat uttala sig eller att åklagaren har kompletterat förundersökningen är ytterligare exempel på situationer då förnyade förhör ska ske. Om förnyat förhör ska ske med ena parten och det kan antas att nya uppgifter av betydelse då kommer fram, ska förnyat förhör på begäran även ske med motparten. Som en allmän utgångspunkt anförs att nya frågor bör tillåtas om de kan tillföra målet något som inte omfattas av tidigare bevisupptagning och om de inte kan vägras med stöd av RB 35 kap. 7 § eller 36 kap. 17 § 5 st. (se kapitel 4.5).⁷⁶

I vissa situationer kan det av olika anledningar vara olämpligt att inleda med en uppspelning av tingsrättsförhöret och att omförhör därför är att föredra framför tilläggsförhör. Som exempel på sådana situationer nämns i förarbetena att upptagningen inte finns tillgänglig vid huvudförhandlingen och att värdet av en uppspelning inte är tillräckligt högt för att ett uppskjutande av huvudförhandlingen ska anses nödvändigt samt att förhöret har förlorat i aktualitet på grund av vad som förekommit i hovrätten.⁷⁷ Svea Hovrätt tar upp ytterligare ett antal situationer där man bör kunna avstå från att inleda med en uppspelning. Som exempel kan nämnas att en förhörsperson kan antas komma att lämna en ny version av det inträffade.⁷⁸

4.4.2 På vems initiativ ska förnyad bevisupptagning ske?

Liksom tidigare är det hovrätten som har det slutliga ansvaret för bedömningen av om muntlig bevisning skall tas upp på nytt. Parternas åsikter i frågan är dock av stor betydelse. Det är i första hand parterna som ska ta ställning till om det krävs ytterligare frågor till en i tingsrätten hörd person. Hovrätten har visserligen möjlighet att själv ta initiativ till ett förnyat förhör, men detta bör ske endast i undantagsfall och då framförallt i brottmål och indispositiva tvistemål. Handlar det om tilltrosbevisning har dock hovrätten en långtgående skyldighet att se till att bevisningen förebringas på ett sätt som gör att hovrätten inte av formella skäl är förhindrad att meddela en materiellt riktig dom. Då den praktiska

⁷⁶ Svea Hovrätt, s. 7ff.

⁷⁷ Prop. 2004/05:131, 202ff och 236f.

⁷⁸ Svea Hovrätt, s. 10.

tillämpningen av tilltrosparagrafen nu har minskat avsevärt (se kapitel 4.4.4) är betydelsen av denna skyldighet ringa.⁷⁹

4.4.3 Vilket underlag ska den som begär förnyad bevisupptagning presentera?

Endast ett påstående från part om att ytterligare frågor behöver ställas kan inte utan vidare godtas av hovrätten. Risken är att nya förhör skulle tillåtas även i situationer då det inte är sakligt motiverat. Mot bakgrund av detta föreslog vissa remissinstanser att det skulle krävas särskilda skäl för att förhör skulle tas upp på nytt eller att parterna i förväg skulle behöva avslöja vilka frågor de avsåg att ställa i hovrätten. Regeringen motsatte sig dock dessa förslag och menade att problemet kunde lösas inom ramen för gällande lagstiftning, det vill säga reglerna i RB 51 kap. 4 och 9 §§ om vad ett överklagande respektive en svarsskrift ska innehålla. Genom dessa regler måste parterna, liksom tidigare, ange skälen till att muntlig bevisning behöver tas upp på nytt i hovrätten och vad bevisningen avser att styrka.⁸⁰

4.4.4 Specialreglering för tilltrossituationer

Regeln om förnyad bevisupptagning i RB 35 kap. 13 § 2 st. måste ses tillsammans med den så kallade tilltrosparagrafen i RB 51 kap. 23 §, vilken kan sägas utgöra en specialreglering avseende förebringade av muntlig bevisning i tilltrossituationer. Av stadgandet framgår att om det vid tingsrätten hållits förhör inför rätten och om avgörandet i hovrätten beror av tilltron till den bevisningen får tingsrättens dom som huvudregel inte ändras i den delen utan att beviset lagts fram i hovrätten genom en ljud- och bildupptagning av förhöret i tingsrätten eller tagits upp på nytt vid huvudförhandling i hovrätten.

Tilltrosparagrafens grund ligger i att principen om det bästa bevismaterialet inte uppfylls i samma utsträckning i överrätt som i underrätt. Genom bestämmelsen vill man skydda värdet av bevisomedelbarheten när ett mål överklagas och undvika att hovrätten gör en ny bevisvärdering på ett sämre underlag än vad som fanns i tingsrätten (se kapitel 4.1).⁸¹ Welamson beskrev år 2007 tilltrosparagrafen som en kompromiss mellan intresset av att hovrättsprocessen, till följd av muntlig bevisupptagning, inte ska bli lika tids- och kostnadskrävande som tingsrättsprocessen och intresset av att tillgodose principen om det bästa bevismaterialet.⁸²

Genom EMR-reformen har möjligheterna för hovrätten att frångå tingsrättens tilltrosbedömning utökats till att omfatta även fall där muntlig

⁷⁹ Prop. 2004/05:131, s. 209 och 234.

⁸⁰ Ibid. s. 203.

⁸¹ Ekelöf & Edelstam, s. 84 och Fitger (2010), s. 51:71 och 50:101.

⁸² Welamson (2007), s. 85.

bevisning läggs fram genom en ljud- och bildupptagning av förhöret i tingsrätten. En videoupptagning från förhöret i tingsrätten utgör, enligt förarbetena, generellt sett ett lika gott underlag för hovrättens bevisvärdering som ett omförhör.⁸³

En förutsättning för tilltrosparagrafens tillämpning är att både tingsrättens och hovrättens dom *beror* av *tilltron* till bevisningen. Angående rekvisitet ”beror” anses det vara uppfyllt så snart ett ställningstagande till en tilltrofråga ingår som ett led i domsmotiveringen.⁸⁴ Vad gäller rekvisitet ”tilltro” kan man, enligt Welamson, skilja mellan tre olika typer av tilltrofrågor: 1) Vad har den hörde menat med sin utsaga? 2) Återger utsagan den hördes iakttagelser på ett riktigt sätt? 3) Var den hördes iakttagelse riktig? Vid formuleringen av dessa tre frågor utgår han från definitionen av tilltrofrågor såsom ”frågor som inte kan bedömas lika väl på grundval av ett skriftligt referat av en utsaga som på basis av en muntlig utsaga inför den dömande rätten”.⁸⁵ Även om definitionen idag torde få modifieras något, så att man med ”muntlig utsaga” jämför ljud- och bildupptagning, är Welamsons tre typer av tilltrofrågor fortfarande vägledande.

Tilltrosparagrafen föreskriver alltså ett principiellt ändringsförbud under vissa angivna förutsättningar. Från förbudet finns två undantag. En ändring av domen i en tilltrossituation är tillåten, trots att bevisningen inte lagts fram genom en ljud- och bildupptagning eller tagits upp på nytt, om den är till fördel för den tilltalade. I motiven till EMR-reformen betonas att undantaget bör tillämpas endast om videoupptagningen av någon anledning inte kan läggas fram i fullgott skick och inte heller ett omförhör av något skäl kan komma till stånd.⁸⁶ Ändring kan vidare ske om det finns synnerliga skäl för att värdet är ett annat än tingsrätten antagit, till exempel i situationer då det tillkommit ny bevisning i hovrätten vilken ställer tidigare bevisning i helt ny dager eller då det i hovrätten visar sig att den hörde gjort sig skyldig till mened eller osann partsutsaga. Båda undantagen ska tillämpas mycket restriktivt.⁸⁷

Med hänsyn till att förebringande av muntlig bevisning genom ljud- och bildupptagning numera är det normala i hovrätterna har tilltrosparagrafen med dess ändringsförbud förlorat mycket av sin praktiska betydelse. I remissbehandlingen till EMR-reformen föreslogs till och med ett avskaffande. Med hänsyn till principen om det bästa bevismaterialet ansåg regeringen dock att ett avskaffande var att gå för långt.⁸⁸

⁸³ Prop. 2004/05:131 s. 201.

⁸⁴ Se Dufwa, 75ff och Welamson (2007), s. 89.

⁸⁵ Welamson (2007), s. 87f.

⁸⁶ Prop. 2004/05:131, s. 209f.

⁸⁷ Dufwa, s. 112ff och 136 och Welamson (2007), s. 92f.

⁸⁸ Prop. 2004/05:131, s. 207 och Ekelöf & Edelstam, s. 85.

4.5 Ny muntlig bevisning

Då införande av nytt processmaterial i hovrätten bidrar till ett försvagande av instansens överprövande funktion och till att tyngdpunkten förskjuts från tingsrätten till hovrätten, bör det eftersträvas att parterna återopar allt relevant processmaterial i första instans. Å andra sidan kan det vara svårt för en part att avgöra vilket processmaterial han eller hon behöver återopar i tingsrätten för att kunna vinna målet. Vidare kan införandet av nytt material i hovrätten vara avgörande för möjligheten att ändra en materiellt felaktig tingsrättsdom. Mot bakgrund av detta har det inte ansetts lämpligt att i brottmål, där intresset av en materiellt riktig dom väger tyngre än i dispositiva tvistemål, sätta upp begränsningar avseende parts möjlighet att föra in nytt processmaterial i hovrätten. Nya omständigheter och ny bevisning får återoparas så länge det sker inom ramen för den gärning som målet gäller.⁸⁹ Det ska dock observeras att domstolen har ett allmänt ansvar för att det inte läggs fram onödig bevisning (RB 35 kap. 7 §) och för att det inte ställs frågor som inte hör till saken eller som är allmänt förvirrande eller på annat sätt otillbörliga (RB 36 kap. 17 § 5 st.). Regleringen på detta område har inte ändrats genom 2008 års reform.

4.6 Den tilltalades rätt att göra sig hörd

Enligt Europakonventionen artikel 6, om rätten till en rättvis rättegång, har den tilltalade rätt att bli hörd vid en muntlig förhandling. I förarbetena till EMR-reformen konstateras att denna rättighet gäller även i hovrätten, men att det är oklart hur rättigheten påverkas av användningen av videoupptagningar. Regeringen drar slutsatsen att det måste antas att det nya regelsystemet är förenligt med konventionen. Som grund för detta anförs att förfarandet i den andra instansen inte behöver se likadant ut som i den första instansen för att, enligt Europadomstolens praxis, vara förenligt med artikel 6 i konventionen. Särdragen i fullföljdsförfarandet avgör vilka krav som kan ställas på förfarandet i andra instans och frågor om bevisning och hur denna ska bedömas får i första hand avgöras av nationella regler. Det viktiga är att förfarandet som helhet uppfyller kraven på en rättvis rättegång.⁹⁰

Regeringen understryker att det faktum att förnyade förhör i regel inte sker i hovrätten inte går ut över den tilltalades rätt att göra sig hörd. För att exemplifiera detta påpekas att några förändringar inte skett avseende den tilltalades rätt att lägga fram sin sak vid muntlig sakframställning (RB 51 kap. 18 § 2 st.) och slutplädering (RB 51 kap. 20 §) och inte heller avseende reglerna om när hovrätten är skyldig att hålla huvudförhandling. Huvudförhandling ska fortfarande hållas om part begär det och det inte är uppenbart att en sådan förhandling är obehövlig (RB 51 kap. 13 § 3 st.) Vidare ska den tilltalade även fortsättningsvis personligen kallas till

⁸⁹ Welamson (2007), s. 16 och SOU 1995:124 s. 229ff.

⁹⁰ Prop. 2004/05:131, s. 205f.

huvudförhandlingen eftersom hans eller hennes närvaro kan ha betydelse för utredningen i påföljdsfrågan. Mot bakgrund av parternas långtgående rätt till muntlig förhandling, den svenska hovrättens överprövande karaktär samt möjligheterna till tilläggsförhör eller omförhör anser regeringen att kravet på en rättvis rättegång enligt Europakonventionen uppfylls.⁹¹

Det kan uppmärksammas att den departementspromemoria (Ds 2001:36) som föregick propositionen och som gick ut på remissbehandling innehöll ett förslag om att den tilltalade skulle undantas från regeln i RB 35 kap. 13 § 2 st. om att förnyat förhör får ske endast om ytterligare frågor får ställas. I promemorian anfördes att den tilltalade bör ha en obligatorisk rätt att få bli personligen hörd i hovrätten.⁹² Regeringen menade dock att en sådan ordning, där den tilltalade men inte målsäganden har rätt att bli hörd i hovrätten, skulle leda till en icke önskvärd obalans i rättegången.⁹³

4.7 Reformens mottagande och effekter

Åsikterna kring EMR-reformens lämplighet är många. Kritiska röster har höjts inte minst från advokathåll och reformen har beskrivits som ”åklagarvänlig”.⁹⁴

I aktuellt avsnitt utreds närmare hur de nya reglerna om förebringande av muntlig bevisning i hovrätten har mottagits samt vilka effekter som hittills kunnat konstateras. En relativt stor del av framställningen grundas på en rapport (2010:3) från DV, där EMR-reformen har utvärderats ur ett resursfördelningsperspektiv, samt på en intervjuundersökning bland hovrättens aktörer gjord av Hovrätten för Västra Sverige.

Det bör beaktas att reglerna i skrivande stund har varit ikraft cirka två år. Detta är en relativt kort period, vilket gör att det kan vara något tidigt att med säkerhet uttala sig om reformens konsekvenser. Kunskapen om och erfarenheterna av de nya reglerna kommer att öka med tiden. Detta kan göra att vissa problem eller effekter som har med själva omställningen att göra kommer att försvinna eller i vart fall mildras allt eftersom de nya reglerna blir mer inarbetade. Vidare kan det finnas mer långsiktiga effekter som ännu inte visat sig.

4.7.1 Bevisningens kvalitet m.m.

Inledningsvis kan konstateras att det inte har uppkommit några större problem avseende den tekniska kvaliteten på videoupptagningarna. Den nya tekniken har i det stora hela fungerat väl när det gäller uppspelningen av

⁹¹ Prop. 2004/05:131, s. 205f.

⁹² Ds 2001:36, s. 113.

⁹³ Prop. 2004/05:131, s. 204.

⁹⁴ Se Wersäll, s. 231.

förhör från tingsrätterna. Endast i ett fåtal fall har förhör underkänts på grund av bristande bildkvalitet och därmed föranlett att förhörspersoner har fått kallas till hovrätten. Däremot har brister visat sig i tingsrätternas indexerings och namngivning av förhören. En tydlig markering av olika delar i förhöret är viktig för att hovrätten ska kunna begränsa uppspelningen till att avse just det som är aktuellt för hovrättens prövning.⁹⁵

Det nya förfarandet i hovrätten innebär att hovrätten i högre grad kan grunda sitt avgörande på samma material som förelåg i tingsrätten och att förhörsuppgifter vid tingsrätten säkras genom inspelningen. Risken för att minnesbilder bleknar i väntan på hovrättsförhandlingen minskar därmed. Detta är en fördel med reformen som påpekas från flera håll. I hovrättens intervjuundersökning framkommer att både advokater och åklagare ser detta som något positivt.⁹⁶ Wersäll påpekar att hovrätten får en bättre bild av huvudförhandlingen i tingsrätten och därmed lättare kan upptäcka eventuella kvalitetsproblem och att reformen på så sätt stärker hovrättens kontrollfunktion.⁹⁷ Alhem, som är positiv till reformen i dess helhet, betonar framförallt det faktum att förhörspersonerna inte längre kan "springa ifrån" det som sagts i tingsrätten.⁹⁸

I kapitel 2.6 kunde konstateras att beteendevetenskaplig forskning tyder på att rättens bevisvärdering kan påverkas av att den muntliga bevisningen presenteras genom video istället för "live". Det har inte framkommit någon enhetlig uppfattning i denna del bland hovrättens aktörer. Vissa menar att uppspelningar förmedlar intrycken från tingsrättsförhören på ett bra sätt, medan andra menar att nyanser går förlorade och att trovärdighetsbedömningarna urholkas när förhörspersonerna inte är personligen närvarande.⁹⁹

4.7.2 Hovrättsaktörernas processföring m.m.

Wersäll menar att benägenheten hos hovrätten att ansluta sig till tingsrättens bevisvärdering kommer att öka när videoupptagningar ligger till grund för hovrättens bevisvärdering. Han förutspår därmed att överklaganden i rena bevismål kommer att minska på sikt och att hovrättsprocessen i allt större utsträckning blir en prövning av rena rättsfrågor.¹⁰⁰ Enligt statistiska uppgifter har överklagandefrekvensen från tingsrätt till hovrätt i brottmål minskat med 1 % från år 2008 till år 2009. Ändringsfrekvensen är totalt sett densamma som innan reformen.¹⁰¹ De statistiska uppgifterna kan dock ställas mot uppgifter från flera domare om att det numera är vanligare att

⁹⁵ DV, Rapport 2010:3, s. 22ff.

⁹⁶ Hovrätten för Västra Sverige, s. 20f.

⁹⁷ Se Wersäll, s. 234ff.

⁹⁸ Alhem, Föreläsning i Lund, 2010-03-05.

⁹⁹ Hovrätten för Västra Sverige, s. 28f.

¹⁰⁰ Se Wersäll, 235.

¹⁰¹ DV, Årsredovisning 2009, s. 22 och DV, Rapport 2010:3, s. 46.

hovrätten ändrar något i tingsrättens dom än vad det var tidigare.¹⁰² Några tendenser på att rättsläget är på väg att förändras på så sätt som Wersäll förutspår kan vi däremot inte se. Ett säkert konstaterande av reformens effekter i denna del torde dock kräva att reglerna varit i kraft under en längre tid än två år.

Videoförhören har kritiserats för att vara så tråkiga att se på att koncentrationen försämras bland rättens aktörer.¹⁰³ I hovrättens intervjuundersökning framkommer olika uppgifter från hovrättsaktörerna. Vissa har upplevt hovrättens ledamöter som mindre aktiva än tidigare, medan andra har upplevt dem som engagerade och aktivt lyssnande.¹⁰⁴ Vad gäller åklagarnas arbete har det enligt vissa hovrätter skett en förändring sedan reformen trädde ikraft. Åklagarnas processföring uppfattas som mer passiv än tidigare och de framstår som sämre förberedda än tidigare. Det har även uppmärksammats att det har blivit mer vanligt med åklagarbyte i hovrätten.¹⁰⁵

Intervjuundersökningen visar vidare att majoriteten av målsäganden och vittnen, vilka ofta kan uppleva en rättegång som mycket traumatisk, ser det som positivt att de inte behöver inställa sig i hovrätten för ytterligare en huvudförhandling. Samtidigt framkommer uppgifter om att vissa målsäganden, framförallt när de är part i målet, vill höras på nytt i hovrätten eller i vart fall få möjlighet att personligen närvara. Mot bakgrund av detta ställer man sig frågan om inte hovrätten framöver bör underrätta även målsäganden, och inte bara åklagaren, om tidpunkten för förhandlingen och upplysa om att han eller hon kan närvara vid förhandlingen om så önskas.¹⁰⁶

4.7.3 Tilläggsförhör och omförhör

Redan i samband med reformens införande var många skeptiska till regleringen avseende tilläggsförhör och omförhör. Hellners menade att då reglerna om när förnyade förhör ska hållas är beroende av ett så allmänt hållet rekvisit som att ”ytterligare frågor behöver ställas”, är det högst oklart hur hovrätten ska gå tillväga för att göra denna bedömning samt hur långt rätten ska gå för att efterforska partens skäl till förnyad bevisupptagning. Han såg dessutom en risk i att parterna under förhörets gång skulle ”komma på” ännu fler frågor, som föranletts av vad den hörde uttalat.¹⁰⁷ Bylander pekade på att reglerna om när tilläggsförhör ska ske måste ses mot bakgrund av att det i första hand är parterna som ska ta ställning till om det krävs ytterligare frågor till en redan hörd person. Han menade att det kan vara svårt för hovrätten att med ledning av partsargumentation, som är ”besjälad av viljan att få till ett förhör [...]”, avgöra om det föreligger någon av de i

¹⁰² DV, Rapport 2010:3, s. 26.

¹⁰³ Se t.ex. Lavén, DN Debatt 2009-09-19.

¹⁰⁴ Hovrätten för Västra Sverige, s. 34ff.

¹⁰⁵ DV, Rapport 2010:3, s. 28.

¹⁰⁶ Hovrätten för Västra Sverige, s. 17f.

¹⁰⁷ Se Hellners, s. 137ff.

förarbetena angivna typsituationerna för när tilläggsförhör kan ske.¹⁰⁸ Mot bakgrund av dessa oklarheter och svårigheter med den nya regleringen fanns det en oro över att förnyade förhör, i motsats till lagstiftarens intentioner, skulle bli mer regel än undantag och att reformen därmed riskerade att inte uppfylla dess syften.¹⁰⁹

Nu när de nya reglerna har varit i kraft i ungefär två år kan det konstateras att det befarade överutnyttjandet av tilläggsförhör och omförhör inte har realiserats. Hovrätterna har tvärtom varit restriktiva med att tillåta förnyade förhör. Det är dessutom relativt ovanligt att parterna över huvud taget begär förnyad bevisupptagning, vilket i och för sig kan vara en följd av att möjligheten att nå framgång med en sådan begäran uppfattas som liten. Begäran om tilläggsförhör, framförallt såvitt avser frågor till tilltalade och målsägande, är något vanligare än begäran om omförhör.¹¹⁰ Det ska dock uppmärksammas att utvecklingen går mot en mindre restriktiv och mer enhetlig tillämpning av bestämmelserna och att vi troligtvis kan räkna med en ökning av antalet framställningarna om förnyad bevisupptagning.¹¹¹

EMR-reformens restriktiva hållning till tilläggsförhör och omförhör har kritiserats ur rättssäkerhetssynpunkt, inte minst från advokathåll. Reformen anses innebära att den tilltalade inte kommer till tals på ett godtagbart sätt. I hovrättens intervjuundersökning framkommer att många tilltalade är mycket negativa till att de inte får höras på nytt i hovrätten. Vissa menar till och med att omständigheter som de anser vara relevanta för målet inte framkommit, varken i tingsrätten eller i hovrätten.¹¹² Advokatsamfundets ordförande, Tomas Nilsson, understryker vikten av att advokater grundligt sätter sig in i det nya regelsystemet och begär tilläggsförhör när så är påkallat.¹¹³ Även Alhem menar att utrymmet för att begära tilläggsförhör borde utnyttjas fullt ut av parterna och deras ombud och påpekar också att detta utrymme egentligen är relativt stort.¹¹⁴ Till stöd för sin ståndpunkt hänvisar han till ett beslut från Högsta domstolen där domstolen uttalar att den muntliga bevisningen ”av olika skäl kan framstå i nytt ljus i hovrätten” och att det därför är viktigt att den tilltalade ”bereds tillfälle att i samråd med sin försvarare ta ställning till i vad mån och på vilket sätt förhören kan behöva kommenteras i slutanförendet, eller om det finns anledning att begära tilläggsförhör [...]”.¹¹⁵

Från åklagarhåll har det dock framförts att den strikta tillämpningen av reglerna om tilläggsförhör och omförhör är i enlighet med lagstiftarens

¹⁰⁸ Bylander (2008), s. 666.

¹⁰⁹ Bylander (2008), s. 667 och Hellners, s. 141.

¹¹⁰ Hovrätten för Västra Sverige, s. 14ff, DV, Rapport 2010:3, s. 26 och t.ex. Engström, s. 381.

¹¹¹ DV, Rapport 2010:3, s. 44f och se t.ex. Svea Hovrätt, s. 7ff.

¹¹² Hovrätten för Västra Sverige, s. 14ff och 20f.

¹¹³ Se Johansson, s. 14.

¹¹⁴ Alhem, Föreläsning i Lund, 2010-03-05.

¹¹⁵ Högsta domstolen, mål nr. B 3549-09, meddelat den 11 december 2009.

intentioner och att en mer generös tillämpning skulle leda till att reformen urholkas.¹¹⁶

Wersäll framhäver vikten av att processen i hovrätten är väl förberedd. Man bör undvika att det dyker upp behov av tilläggsförhör eller omförhör under förhandlingen, eftersom denna då kan behöva ställas in.¹¹⁷ I DV:s rapport uppger dock de flesta hovrätter att ett beviljande av en begäran om tilläggsförhör sällan vållar några praktiska problem. Tilläggsförhöret kan i regel hållas mycket kort och eftersom framställningen ofta avser en målsägande eller en tilltalad, som ändå finns närvarande under förhandlingen, har förhandlingen vanligtvis inte behövt ställas in. När tilläggsförhöret avser en person som inte har kallats till förhandlingen, har frågorna ofta kunnat ställas per telefon.¹¹⁸

4.7.4 Antalet huvudförhandlingar samt förhandlings- och omloppstider

Ett minskat behov av att hålla omförhör i hovrätten förutspåddes leda till att fler mål skulle kunna avgöras utan huvudförhandling.¹¹⁹ Vad gäller brottmålen har man hittills inte kunnat se någon tydlig tendens i den riktningen. År 2007 låg andelen brottmål som avgjordes efter huvudförhandling på 64 %. År 2009, ett år efter EMR-reformens ikraftträdande, hade andelen minskat endast med 2 %.¹²⁰ Enligt Svea Hovrätt har försvarare i brottmål hittills varit negativt inställda till avgöranden på handlingarna. Då detta sannolikt beror på att många ännu inte känner till att hovrätten tar del av den muntliga bevisningen via video även när avgörandet sker på handlingarna menar hovrätten att attityderna troligen kommer att ändras när detta blir mer känt.¹²¹

I DV:s rapport uppger flera hovrätter att förhandlingstiderna har ökat sedan EMR-reformens ändringar infördes. Orsaken anges vara dels att det tidigare var lättare att koncentrera ett förhör till vad som var föremål för hovrättens prövning och dels att parterna numera i regel begär uppspelning av samtliga förhör från tingsrätten och således åberopar mer bevisning än tidigare. Innan reformen var det vanligare att parterna nöjde sig med en uppläsning av en nedtecknad berättelse i tingsrättens dom. Vidare är det koncentrationskrävande att ta del av videoinspelningar av ibland många och långa förhör, vilket gör att såväl rättsens ledamöter som parterna och deras ombud behöver täta pauser i förhandlingen. Uppgifterna från hovrätterna om att handläggningstiderna har ökat motsägs dock av allmänna statistiska uppgifter. DV gör därför den samlade bedömningen att det nya förfarandet

¹¹⁶ Hovrätten för Västra Sverige, s. 23ff.

¹¹⁷ Se Wersäll, s. 232.

¹¹⁸ DV, Rapport 2010:3, s. 47.

¹¹⁹ Se Ds 2001:36, s. 99f, prop. 2004/05:131, s. 200ff och 206ff och Fitger (2008), s. 462,

¹²⁰ DV, Domstolsstatistik 2009, s. 16.

¹²¹ Svea Hovrätt, s. 14.

inte kan sägas ha gett upphov till märkbara förändringar när det gäller förhandlingstiderna i hovrätten totalt sett.¹²²

Målens omloppstider i hovrätten har kunnat förkortas sedan reformens införande och antalet balanserade mål har minskat. Detta beror visserligen till stor del på det utvecklade systemet med prövningstillstånd, men också på att den nya formen för presentation av muntlig bevisning innebär att färre förhörspersoner behöver kallas till huvudförhandlingen samt att färre förhandlingar behöver ställas in på grund av förhörspersoners utevaro eller på grund av att en tilltrossituation uppkommer först under förhandlingen.¹²³

4.7.5 Arbetsbelastningen

Domarnas totala arbetsbelastning i hovrätterna kvarstår som relativt oförändrad i och med reformen. Visserligen har det minskade arbetet med tilltrofrågor medfört lättnader, men samtidigt har det för domarnas del uppkommit en ny typ av preliminärfrågor. När det är klart att en part begär förnyad bevisupptagning i hovrätten, i form av tilläggsförhör eller omförhör, måste hovrätten preliminärt pröva framställningen och fatta ett beslut i frågan. Eventuellt föregås beslutet av skriftväxling med motparten. Av uppgifter från hovrätterna framgår att parternas inlagor sällan är fullständiga när det gäller vilken bevisning som åberopas i hovrätten och på vilket sätt bevisningen ska läggas fram. Om det är så att förnyad bevisupptagning begärs anges sällan skälen till det. Det leder till att hovrätterna måste begära in kompletterande uppgifter innan de kan ta ställning till frågan om tilläggsförhör eller omförhör ska ske. Endast ett mindre antal fall leder till en verklig begäran om förnyad bevisupptagning.¹²⁴

För domstolssekreterarnas del har en ny arbetsuppgift tillkommit. Videoinspelningarna från tingsrätterna måste kontrolleras i syfte att se om kvaliteten håller en godtagbar nivå eller om frågan om förnyad bevisupptagning bör tas upp. Kontrollen förväntas dock kunna trappas ned successivt allteftersom tingsrätterna blir bättre på att hantera inspelningsutrustningen. Sammantaget har de nya reglerna om presentation av muntlig bevisning inneburit arbetslättnader för sekreterarna. Efter reformen utfärdas betydligt färre kallelser än tidigare, vilket gjort att många kansligöromål har minskat. Det är idag färre delgivningar att kontrollera, färre samtal från kallade personer angående inställelsen, färre utbetalningar av förskott och mindre behov av förberedelsearbete i datasystemet KIM (Kostnader I Mål). Flera hovrätter har kunnat minska antalet sekreterare.¹²⁵

Behovet av en fungerande teknikanvändning har i sig gett upphov till visst tillkommande arbete för i första hand de teknikansvariga vid domstolen och ett ökat utbildningsbehov för den personal som hanterar utrustningen. Det

¹²² DV, Rapport 2010:3, s. 24f, 30 och 43f.

¹²³ DV, Rapport 2010:3, s. 27ff och 45 och DV, Årsredovisning 2009, s. 14.

¹²⁴ DV, Rapport 2010:3, s. 44f och 67.

¹²⁵ Ibid. s. 25.

har i sin tur medfört ett något ökat resursbehov för domstolarna, framförallt för tingsrätterna. Det ökade behovet framstår enligt undersökningen emellertid inte som särskilt stort. Det behov som kan finnas hänger dessutom snarare ihop med införandet av möjligheterna till videokonferens, där tekniken generellt sett har fungerat sämre.¹²⁶

Många åklagare uppger att arbetet med att förbereda ett mål inför huvudförhandlingen i hovrätten har minskat till följd av att förnyade förhör i regel inte hålls i hovrätten. Målen har även blivit mindre personalbundna, det vill säga möjligheterna att byta åklagare vid ett överklagande har ökat. Även försvarare uppger att de numera i regel lägger ner mindre tid på förberedelsearbete inför en huvudförhandling i hovrätten, men påpekar samtidigt att det krävs mer arbete inför förhandlingen i tingsrätten än vad det gjorde tidigare.¹²⁷

4.8 Avslutande kommentarer

EMR-reformen och dess utnyttjande av modern videoteknik utgör det senaste och kanske det mest drastiska steget i utvecklingen mot en allt större uppmjukning av principerna om muntlighet och omedelbarhet (se kapitel 2) och i arbetet med att renodla hovrättens roll som överprövningsinstans (se kapitel 3). De nya reglerna om förebringade av muntlig bevisning i hovrätten har inneburit en reell och övergripande förändring av hovrättsförfarandet, med verkan för såväl domstolarna som för parter, ombud och vittnen.

Förändringarna av bevisupptagningsreglerna i hovrätten har utgjort den viktigaste delen i arbetet med att uppnå målet om ett mer ändamålsenligt hovrättsförfarande. Genom de nya reglerna koncentreras tyngdpunkten i bevisupptagningen till tingsrätten och hovrätten kan i större grad än tidigare grunda sin prövning på samma underlag som förelåg i tingsrätten. Reformen har därmed inneburit en tydlig markering av hovrättens överprövande funktion.

Förutom en strävan mot ändamålsenlighet i instansordningen har EMR-reformen även styrts av mål om effektivitet och rättssäkerhet. De senare är två mål som ofta utgör varandras motpoler. Motsättningen mellan effektiviteten och rättssäkerheten blir tydlig när det gäller regleringen av tilläggsförhör. I förarbetena till reformen framhålls fördelarna, inte minst ur bevisvärderingssynpunkt, med att hovrätten kan komplettera videoupptagningarna med tilläggsförhör. Samtidigt betonas de tidsmässiga och kostnadmässiga olägenheter som följer på förnyade förhör.

Den mer restriktiva inställningen till tillåtandet av förnyade förhör som blev följden av reformen har föranlett kritik. Framförallt från försvararhåll menar

¹²⁶ DV, Rapport 2010:3, s. 22f och 36ff.

¹²⁷ Hovrätten för Västra Sverige, s. 28.

man att effektiviteten har prioriterats framför rättssäkerheten. I sammanhanget bör påpekas det anmärkningsvärda i att regeringen, efter remissbehandlingen av departementspromemorian (Ds 2001:36), ändrat en sådan viktig punkt i promemorians förslag som den tilltalades rätt att få bli personligen hörd i hovrätten.

5 En jämförelse med hovrätten i Finland

Finland och Sverige är två länder med en gemensam (rätts)historia. Från medeltiden, när Sverige etablerades som stat, och fram till år 1809 var Finland en del av Sverige. Det finska och det svenska rättssystemet har alltså vuxit ur samma rötter. Att länderna tillsammans utgör det som brukar kallas för det östnordiska blocket har redan berörts i kapitel 2.3. Det gemensamma utgångsläget gör att en jämförelse av rättsområden där rättsläget trots allt skiljer sig åt mellan länderna är extra intressant.

Framställningen i detta kapitel fokuserar på den finska regleringen av muntlig bevisupptagning i hovrätten. För att kunna förstå och analysera den rättsliga regleringen avseende en viss fråga är det dock nödvändigt att se regleringen i sitt sammanhang. Därför kommer även andra för helhetsbilden relevanta regleringar i det finska rättssystemet att presenteras och jämföras med motsvarande svensk rätt.

Det ska redan nu uppmärksammas att det skett vissa lagändringar av betydelse för framställningen, vilka träder i kraft den 1 januari 2011. För enkelhetens skull benämns de regler som träder i kraft nästa år som ”de nya reglerna”, medan fram till dess gällande regler benämns ”de äldre/tidigare reglerna”. Detta trots att ”de äldre/tidigare reglerna” i skrivande stund är gällande rätt. Vidare bör det uppmärksammas att när hänvisning sker till rättegångsbalken (RB) är det den finska RB som avses. Den svenska RB kommer i detta kapitel att benämnas SvRB.

5.1 Rättegångsförfarandets utveckling

Avsnittet beskriver huvuddragen i utvecklingen av det finska rättegångsförfarandet från år 1809, då Finland skiljdes från Sverige och då förfarandet började utvecklas fristående från den svenska, fram till idag.

5.1.1 Lång tid av skriftlighet

Sedan Finland skiljts från Sverige fortsatte 1734 års SvRB, tillsammans med övriga svenska lagar, att vara gällande finsk rätt. I likhet med Sverige var förfarandet vid hovrätten fortfarande skriftligt och hovrättens avgörande grundades således på den dokumentation som gjorts i det muntligt-protokollariska underrättsförfarandet.¹²⁸

¹²⁸ Se Möller, s. 445.

I slutet på 1800-talet inleddes arbete med att reformera domstolsorganisationen och rättegångsförfarandet. Vid sekelskiftet framlades ett förslag om att på ett mer övergripande sätt revidera och modernisera rättegångsförfarandet. En viktig del i förändringarna var att genomföra principerna om muntlighet, offentlighet och lekmannadeltagande samt att förenkla domstolsförfarandet och göra det mindre kostsamt.¹²⁹ Den ekonomiska depressionen under 1920- och 30-talet samt krigsutbrottet år 1939 medförde dock att förslagen inte ledde till lagstiftning.¹³⁰

Diskussionen om hur domstols- och rättegångsväsendet skulle utvecklas fortsatte i Finland. Man ville, såsom skett i Sverige och övriga Europa, skapa ett system som byggde på fri bevisvärdering, muntlighet, offentlighet, omedelbarhet och koncentration.¹³¹ Således skedde år 1948 en revidering av reglerna om bevisning innebärande att den fria bevisprövningen infördes. Införandet bidrog till att kraven på ett muntligt rättegångsförfarande växte under 1900-talets andra hälft.¹³² Det skulle dock dröja ända in på 1990-talet innan det muntligt-protokollariska underrättsförfarande och det i regel helt skriftliga hovrättsförfarande kom att ersättas av något nytt.¹³³

5.1.2 Moderniseringen under 1990-talet

Den finska processrätten genomgick stora omvandlingar under 1990-talet. Förfarandet i underrätterna reviderades år 1993 för civilprocessens del och år 1997 för straffprocessens del.¹³⁴ I maj 1998 skedde slutligen motsvarande reform av hovrättsprocessen.¹³⁵ Genom reformerna kom principerna om muntlighet, omedelbarhet och koncentration att införas i den finska processrätten. Principerna ansågs ägnade att gynna rättegångens säkerhet, snabbhet och offentlighet samt utgöra den mest tillförlitliga grunden för den fria bevisprövningen.¹³⁶ Vid reformarbetet av underrätten togs det svenska betänkandet SOU 1982:25 och 26 som inspiration. Det ansågs dock inte vara möjligt att införa den höga grad av flexibilitet avseende de grundläggande principerna som den svenska utredningen i vissa fall föreslog. Ett strikt införande var nödvändigt för att reglerna skulle få fullt genomslag i Finland.¹³⁷

Ervo påpekar att attityderna mot ett muntligt förfarande i Finland, framförallt hos äldre domare, ännu kan vara kritiska. Vidare anför hon att den muntlighetsfrämjande trend som rått i Finland de senaste åren, i likhet

¹²⁹ Nylund, s. 56f.

¹³⁰ Möller, s. 445f.

¹³¹ Nylund, s. 58.

¹³² Möller, s. 445f.

¹³³ Nylund, s. 61.

¹³⁴ Se RP 15/1990 rd och RP 82/1995 rd.

¹³⁵ Se RP 33/1997 rd.

¹³⁶ RP 82/1995 rd, s. 16 och RP 15/1990 rd, s. 24.

¹³⁷ Möller, s. 449.

med utvecklingslinjerna i Sverige, fått ge vika något till förmån för ett visst återkommande av skriftlighet.¹³⁸

5.2 Instanserna – tillgång och funktioner m.m.

Den 1 december 1993 ersattes häradsrätterna och rådstuvurätterna av tingsrätter och därigenom erhöll Finland en instansordning som överensstämmer med den svenska.¹³⁹ Nedan följer en översiktlig presentation av tillgången till de olika instanserna samt dess förfaranden och funktioner. Tyngdpunkten i framställningen ligger av förklarliga skäl på hovrätten, medan tingsrätten och framförallt Högsta domstolen behandlas mer kortfattat.

5.2.1 Tingsrätten

Tingsrätten behandlar praktiskt taget alla tvistemål och brottmål som första instans. Målsättningen är att tyngdpunkten i rättsskipningen ska ligga i tingsrätten och att förfarandet ska vara sådant att saken så ofta som möjligt kan avgöras slutligt i den första rättsinstansen.¹⁴⁰

Sedan underrättsreformerna trädde ikraft år 1993 respektive år 1997 (se kapitel 5.1.2) uppvisar det finska underrättsförfarandet stora likheter med det svenska. Förfarandet är indelat i förberedelse och huvudförhandling. Skriftväxlingen sker under förberedelsen medan huvudförhandlingen har uttalat muntlig struktur.¹⁴¹

Vad gäller bevisningen överensstämmer RB 17 kap. i stort med motsvarande reglering i SvRB 35-41 kap. Vid upptagning av muntlig bevisning ska parter och vittnen, såsom i Sverige, som huvudregel infinna sig personligen i rätten och där avge sina utsagor muntligen.¹⁴² Skriftliga berättelser eller uppteckningar av utsagor som gjorts under förundersökningen får i regel inte användas som bevis i rättegången. Möjligheterna att frångå denna huvudregel torde vara något mindre enligt finsk rätt än enligt motsvarande svensk reglering.¹⁴³

Sedan år 2003 finns det möjligheter för domstolen att motta muntlig bevisning med hjälp av telefon eller videokonferens. Då förutsättningarna för att bedöma en persons trovärdighet är sämre vid telefonförhör än vid

¹³⁸ Ervo, s. 260.

¹³⁹ SOU 1995:124, s. 109f.

¹⁴⁰ RP 91/2002 rd, s. 4, RP 83/2001 rd, s. 4 och Krook, s. 634.

¹⁴¹ Se BRL kap. 5 och 6.

¹⁴² Se BRL 6 kap. 7 § mom. 2 och RB 17 kap. 32 §.

¹⁴³ Jfr RB 17 kap. 11 § med SvRB 35 kap. 14 §.

videokonferens är möjligheterna att använda det förstnämnda mer begränsade än det sistnämnda.¹⁴⁴

Till skillnad från i Sverige dokumenteras förhör som sker i tingsrätten endast genom ljudupptagning och endast om detta inte anses uppenbart onödigt. Både underrätten och överrätten kan använda sig av upptagningen och denna kan även kopieras eller skrivas ut på begäran av part eller någon annan.¹⁴⁵

5.2.2 Hovrätten

En part som inte är nöjd med tingsrättens avgörande kan söka ändring i hovrätten genom besvär.¹⁴⁶ Den part som vill söka ändring måste anmäla missnöje till tingsrätten inom sju dagar från det att tingsrätten meddelat sitt avgörande.¹⁴⁷ Det finns ingen begränsning i besvärsrätten som kan hänföras till skillnaden mellan bevisfrågor, processuella frågor och rättslig tolkning. Det finska överprövningssystemet är således, liksom Sverige, av apelltyp.¹⁴⁸

Från och med den 1 januari 2011 kommer även det svenska prövningstillståndsinstitutet att få sin motsvarighet i Finland. Det nya finska systemet innebär att vissa mål kräver att hovrätten i ett inledande skriftligt förfarande avgör om det finns anledning att meddela tillstånd till fortsatt handläggning eller om tingsrättens avgörande ska stå fast.¹⁴⁹ Tillstånd ska meddelas om hovrätten har anledning att betvivla riktigheten i tingsrättens domslut, om det inte är möjligt att avgöra om domslutet är riktigt utan att fortsatt hanläggning sker, om målet kan ha prejudikatvärde eller om det finns andra vägande skäl. Om riktigheten i tingsrättens dom betvivlas på grund av att tveksamhet råder kring bevisvärderingen får tillstånd till fortsatt handläggning meddelas endast om de omständigheter som anförs i besvären ger grundad anledning att betvivla tingsrättens domslut.¹⁵⁰

I brottmål behöver svaranden som huvudregel tillstånd till fortsatt handläggning när han eller hon inte dömts till strängare straff än fängelse i fyra månader.¹⁵¹ Åklagaren och målsäganden behöver i regel tillstånd till fortsatt handläggning om det för det brott som överklagandet avser inte föreskrivs strängare straff än böter eller fängelse i högst två år. När åklagaren söker ändring till den tilltalades förmån krävs dock inte tillstånd till fortsatt handläggning.¹⁵²

¹⁴⁴ RB 17 kap. 34 a §, RP 190/2002, s. 17f och Ervo, s. 259.

¹⁴⁵ RB 22 kap. 6 och 9 §§ och Frände, s. 337.

¹⁴⁶ RB 25 kap. 1 § 1 st. och HovL 2 § 1 st.

¹⁴⁷ RB 25 kap. 5 §.

¹⁴⁸ Frände, s. 487.

¹⁴⁹ RB 25a kap. 1 §.

¹⁵⁰ RB 25a kap. 11 §.

¹⁵¹ RB 25a kap. 6 §.

¹⁵² RB 25a kap. 7 och 8 §§.

Den nya regleringen ersätter det sällningsförfarande som infördes enligt norsk modell år 2003. Sällningsförfarandet innebar att hovrätten först gjorde en slags överprövning av alla mål och därefter valde ut de mål som krävde en mer omfattande prövning, medan övriga mål sällades bort.¹⁵³ Systemet har ansetts vara icke ändamålsenligt då det inneburit att sällning inte kunnat ske när avgörandet varit beroende av tilltron till muntlig bevisning, trots att målet handlat om en mycket enkel sak.¹⁵⁴

Hovrättens huvudsakliga uppgift är att som andra instans kontrollera riktigheten av tingsrättens avgöranden, både vad gäller rättsfrågor och bevisfrågor samt att korrigera eventuella felaktigheter. Till viss del har hovrätten också en rättsskapande funktion och ett ansvar för en enhetlig rättstillämpning.¹⁵⁵ Vidare ställs krav på att hovrättsförfarandet ska vara rättvist, snabbt och ekonomiskt.¹⁵⁶

Sedan hovrättsprocessen reformerades år 1998 har hovrättens kontrollfunktion framhållits allt mer. Reformen medförde att antalet huvudförhandlingar och dess handläggningstider ökade markant samt att processen blev dyrare för parter och samhället och tyngre för vittnen.¹⁵⁷ Krook konstaterade år 2001 att problemen var sedan länge välkända i västliga industrialiserade länder och att de riskerade att omintetgöra den kvalitetshöjning som 1998 års reform eftersträvade. Han ställde sig den grundläggande frågan om hur hovrättsförfarande kunde göras mer ändamålsenligt och effektivt utan att rättssäkerheten försvagades.¹⁵⁸ Sedan dess har flera lagändringar skett i syfte att uppnå målen om ändamålsenlighet och effektivitet.¹⁵⁹

5.2.3 Högsta domstolen

Högsta domstolen är sedan år 1980 en renodlad prejudikatinstans och har således till uppgift att sörja för en enhetlig rättstillämpning och leda rättsutvecklingen.¹⁶⁰ För att målet ska tas upp till prövning krävs, enligt RB 30 kap. 2 §, besvärstillstånd. Reglerna om beviljande av sådant tillstånd stämmer i stort sett överens med regleringen av prövningstillstånd till Högsta domstolen i Sverige.¹⁶¹ Då besvärstillstånd beviljas endast i ett fåtal fall, är det i regel prövningen i hovrätt som utgör den slutliga kontrollen av tingsrättens avgörande.¹⁶²

¹⁵³ Frände, s. 488.

¹⁵⁴ RP 105/2009 rd, s. 21.

¹⁵⁵ Havansi, s. 200f, RP 83/2001 rd, s. 4 och Krook, s. 634.

¹⁵⁶ RP 105/2009 rd, s. 23 och RP 91/2002 rd, s. 4.

¹⁵⁷ RP 83/2001 rd, s. 4f, RP 105/2009 rd, s. 5 och Nylund, s. 194.

¹⁵⁸ Krook, s. 633

¹⁵⁹ Se t.ex. RP 83/2001 rd och RP 105/2009 rd.

¹⁶⁰ Krook, s. 634.

¹⁶¹ Jfr RB 30 kap. 3 § med SvRB 54 kap. 10 §.

¹⁶² RP 91/2002 rd, s. 4.

5.3 Huvudförhandling

Sedan år 1998 förekommer muntliga huvudförhandlingar i den finska hovrätten. I detta avsnitt beskrivs reglerna om när huvudförhandling måste hållas i hovrätten samt vad som karakteriserar förfarandet under huvudförhandlingen. Regleringen på detta område skiljer sig något från motsvarande reglering i Sverige.

5.3.1 Skriftlighet som huvudregel

Till skillnad från i Sverige är huvudregeln i finsk rätt att handläggningen av mål i hovrätten sker i skriftlig form. Muntlig och omedelbar huvudförhandling ska hållas endast under vissa förutsättningar. Dessa förutsättningar stadgas i RB 26 kap. 14 §. Av bestämmelsens nya lydelse, med ikraftträdande den 1 januari 2011, framgår att huvudförhandling som utgångspunkt ska hållas när en part i ett tvistemål eller en målsägande eller svarande i ett brottmål kräver det. Huvudförhandling behöver dock inte hållas, om muntlig bevisning inte behöver tas emot på grund av att det inte kan finnas något rimligt tvivel om att tingsrätten bedömt bevisningen på riktigt sätt och om det också i övrigt är klart onödigt att hålla huvudförhandling, särskilt med beaktande av målets art och dess betydelse för parten. Vidare ska huvudförhandling hållas på begäran av åklagaren, om muntlig bevisning ska tas emot, samt i övriga fall när hovrätten anser att det behövs.

I förhållande till den äldre regleringen innebär förändringarna att skyldigheten att hålla huvudförhandling minskar. Tidigare var hovrätten tvungen att hålla huvudförhandling när målet gällde tilltron till muntlig bevisning, och detta oberoende av parts yrkande. Den skyldigheten tas nu bort. Avgörande är istället vad parterna har begärt. Om ingen part kräver att huvudförhandling ska hållas är inte hovrätten skyldig att hålla sådan. Har huvudförhandling begärts, kan hovrätten trots det avstå från sådan om muntlig bevisning inte behöver tas upp på nytt.¹⁶³ Frågan om när förnyad upptagning av muntlig bevisning ska ske regleras i RB 26 kap. 15 § och kommer att behandlas mer ingående i kapitel 5.4.

Av statistik från år 2008 framgår att cirka 30 % av alla brottmål i den finska hovrätten avgörs vid huvudförhandling.¹⁶⁴ Detta kan jämföras med Sverige där motsvarande siffra ligger på dryga 60 % (se kapitel 4.7.4). Den finska lagstiftaren framhåller att en huvudförhandling, på grund av den med tiden sjunkande kvaliteten på muntlig bevisning, inte alltid ger hovrätten bättre förutsättningar att avgöra saken än ett skriftligt förfarande. Vidare anses en mer omfattande skyldighet att hålla huvudförhandling riskera att leda till en sådan ökning av hovrättens arbetsbörda att målens handläggningstider inte kan hållas på en skälig nivå. Man menar därför att det är av vikt att

¹⁶³ RP 105/2009 rd, s. 68.

¹⁶⁴ Statistikcentralen, s. 1.

huvudförhandling hålls endast i de situationer då det är nödvändigt med hänsyn till parternas rättsskydd.¹⁶⁵

5.3.2 Förfarandet vid huvudförhandling

Hovrättsprocessen utgör en fortsättning på tingsrättsprocessen och är inte en helt ny och självständig process. Den utmärks av att tingsrättens avgörande ligger till grund för prövningen. En huvudförhandling i hovrätten inleds alltid med att domstolen i nödvändig utsträckning redogör för innehållet i tingsrättens avgörande. Vidare sätter besvären och motbesvären ramen för hovrättens prövning.¹⁶⁶

Trots skillnader i förutsättningarna för de olika instansernas prövning följer huvudförhandlingen i hovrätten i princip samma struktur som huvudförhandlingen i tingsrätten. Av RB 26 kap. 24 § framgår att sedan hovrätten har sammanfattat tingsrättens avgörande får parterna göra sin sakframställning, bevisning tas upp och slutplädering ske. Enligt RB 26 kap. 25 § ska bestämmelserna om huvudförhandling i tingsrätten i tillämpliga delar iakttas även i hovrätten. Huvudförhandlingen i hovrätten blir ofta en upprepning av det som skedde i tingsrätten och resulterar i en omprövning av målet i dess helhet.¹⁶⁷

Huvudförhandlingen kan dock, enligt nya lydelsen av RB 26 kap. 13 § 2 st., begränsas till att gälla endast en del av det som besvär anförts över. Omformuleringen av bestämmelsen, som träder i kraft år 2011, innebär ingen reell förändring av rättsläget utan avser att bättre spegla redan gällande praxis. Det är hovrätten som avgör till vilken del huvudförhandlingen ska begränsas och den aktuella delen behöver inte kunna avgöras separat genom deldom eller mellandom. Exempelvis kan huvudförhandling hållas för att avgöra enbart vissa åtalpunkter i ett brottmål medan de övriga åtalpunkterna avgörs i ett skriftligt förfarande.¹⁶⁸

5.4 Den muntliga bevisningen

Vid huvudförhandlingen ska hovrätten, enligt RB 26 kap. 13 § 1 st., höra parter, vittnen och sakkunniga samt ta emot annan utredning. Utgångspunkten är att bevisupptagningen följer samma mönster som i tingsrätten, vilket innebär att förhör i regel sker omedelbart och muntligen inför rätten.¹⁶⁹

¹⁶⁵ RP 91/2002 rd, s. 8 och RP 33/1997 rd, kap. 4.2.

¹⁶⁶ Se RB 26 kap. 1 och 24 §§ och Frände, s. 550ff.

¹⁶⁷ Havansi, s. 202 och Frände, s. 550.

¹⁶⁸ RP 105/2009 s. 41 och 67f.

¹⁶⁹ Se RB 17 kap. 32 § och 50 § 2 st. och 26 kap. 24 b § och Frände 550ff.

I brottmål får ny muntlig bevisning läggas fram i hovrätten utan inskränkningar. Då reglering och överväganden i denna del i stort överensstämmer med det svenska rättsläget hänvisas i denna del till det som anförts i kapitel 4.5.¹⁷⁰ Förevarande avsnitt kommer istället att fokusera på regleringen gällande muntlig bevisning som redan varit föremål för prövning i tingsrätten.

5.4.1 Förnyad bevisupptagning

Utgångspunkten i 1998 års hovrättsreform var att principen om fri bevisprövning förutsatte att muntlig bevisning togs upp på nytt i hovrätten. Endast vid muntliga och omedelbara förhör skulle hovrätten kunna iaktta omständigheter som påverkar tilltron till förhørsutsagan samt ställa nödvändiga tillägsfrågor till förhörspersonen och därigenom få lika goda förutsättningar att bedöma den muntliga bevisningen som tingsrätten. Dock kunde man samtidigt konstatera att kvaliteten på muntlig bevisning blev sämre med tiden samt att förnyade förhör var förenade med väsentliga kostnader. Detta gjorde att ett undantagslöst förnyat upptagande av muntlig bevisning inte var önskvärt.¹⁷¹

Mot bakgrund av det anförda har allt sedan reformen gällt att muntlig bevisning måste tas upp på nytt i hovrätten om avgörandet beror på tilltron till bevisningen. Regleringen har inneburit att endast det faktum att bedömningen av den muntliga bevisningen gjorts stridig automatiskt medfört förnyat upptagande i hovrätten. Rättsläget har kritiserats eftersom det medfört att förnyad bevisupptagning och därmed en omprövning av målet i dess helhet ofta skett utan att det varit befogat i det enskilda fallet.¹⁷²

Kritiken har lett till ändringar som träder ikraft år 2011. Den nya regleringen återfinns i RB 26 kap. 15 §. Av stadgandet framgår att om huvudförhandling hålls och ärendet gäller tingsrättens bedömning av tilltron till muntlig bevisning, ska den muntliga bevisningen tas upp på nytt till behövliga delar, om det inte finns hinder för det. Bevisningen behöver dock inte tas emot på nytt om det inte kan finnas något rimligt tvivel om att tingsrätten har bedömt bevisningen på riktigt sätt. I motiven till ändringarna anförts att för att hovrättsförfarandet ska kunna uppfylla krav på snabbhet och tillvarata resurserna på ett ändamålsenligt sätt bör mål och ärenden som redan en gång behandlats i tingsrätten inte omprövas i sin helhet om det inte är nödvändigt.¹⁷³

¹⁷⁰ Se även nya lydelsen av RB 26 kap. 15 § 3 st. och Krook, s. 637.

¹⁷¹ RP 33/1997 rd, kap. 4.1 och detaljmotiveringen till 26 kap. 12 §.

¹⁷² RP 105/2009 rd, s. 22.

¹⁷³ Ibid. s. 23.

5.4.2 Tekniska hjälpmedel

I en proposition från år 2001 konstaterades att upptagandet av muntlig bevisning utgjorde det mest tidskrävande och dyraste skedet i huvudförhandlingen i hovrätten. Genom att ta hjälp av kommunikationstekniken och därmed underlätta den muntliga bevisupptagningen ville man göra hovrättsförfarandet enklare, snabbare och mer kostnadseffektivt.¹⁷⁴ Arbetet resulterade i införandet av RB 26 kap. 24 a §, som idag reglerar hovrättens möjligheter att använda tekniska hjälpmedel vid upptagning av muntlig bevisning.

Av bestämmelsen första stycke framgår att om muntlig bevisning inte till någon del ska tas upp på nytt, kan ljud- och bildupptagningar från tingsrätten vid behov avlyssnas eller visas vid huvudförhandlingen i hovrätten. När utsagan presenteras på detta sätt behöver förhörspersonen inte höras på nytt i hovrätten.¹⁷⁵ Med beaktande av regleringen om tilltrosbevisning får dock stadgandet mycket begränsat tillämpningsområde. Om avgörandet i hovrätten beror på tilltron till muntlig bevisning måste bevisningen i regel tas upp på nytt enligt RB 26 kap. 15 §, vilket gör att RB 26 kap. 24 a § 1 st. inte kan tillämpas.¹⁷⁶ I förarbetena till stadgandet anfördes att principen om att tilltrosbevisning måste tas upp på nytt är en av de viktigaste i hovrätten. En pålitlig bevisvärdering anses förutsätta att domare står i omedelbar kontakt med förhörspersonen.¹⁷⁷ Enligt Nylund kan en avskrift, ett ljudband eller till och med en inspelning av både ljud och bild aldrig fånga upp det som fanns i den situation då personen hördes.¹⁷⁸

Enligt andra stycket samma bestämmelse kan ett vittne, en sakkunnig eller en part som hörts i tingsrätten höras med hjälp av telefon eller någon annan lämplig ljud- eller bildöverföringsmetod i hovrätten. En förutsättning för detta är att förfarandet anses lämpligt, att tilltron till utsagan på ett tillförlitligt sätt kan bedömas utan att förhörspersonen är personligen närvarande samt att parterna får tillfälle att ställa frågor till den som hörs. Kravet om att kunna bedöma tilltron till utsagan på ett tillförlitligt sätt uppfylls i högre grad vid användning av ljud- och bildöverföring än vid användning av telefon.¹⁷⁹ Stadgandet ger alltså hovrätten en möjlighet att på nytt ta upp muntlig bevisning utan att förhörspersonen är personligen närvarande.

I ett kommittébetänkande från 2001 föreslogs ett ökat utnyttjande av videotekniken i rättssalarna. Förhörsutsagor skulle upptas på video i tingsrätten och, under förutsättning att ytterligare frågor inte behövde ställas, skulle upptagningarna sedan kunna användas som bevis i hovrätten.

¹⁷⁴ RP 83/2001 rd, s. 14f.

¹⁷⁵ Ibid. s. 19.

¹⁷⁶ Frände, s. 554ff.

¹⁷⁷ RP 83/2001 rd, s. 18.

¹⁷⁸ Nylund, s. 113.

¹⁷⁹ RP 83/2001 rd, s. 19 och Frände, s. 556.

Hovrättsprocessen skulle på så sätt bli snabbare och mer kostnadseffektiv.¹⁸⁰ Majoriteten bakom betänkandet förespråkade dock inte ett införande av ett hovrättsförfarande liknande det som finns i Sverige idag. Då remissinstanserna starkt motsatte kommitténs förslag kom detta aldrig att genomföras.¹⁸¹

Krook konstaterar samma år att då de finska hovrätterna inte tillfullo vant sig vid det muntliga förfarandet skulle en reform motsvarande den svenska EMR-reformen innebära en betydande risk för en återgång till ett i huvudsak skriftligt förfarande.¹⁸² Även Nylund kommenterar några år senare det svenska reformförslaget. Hon ser förändringarna som ett tecken på att den svenska rättsskulturen är på väg mot en återgång till det gamla muntligt-protokollariska systemet, där hovrätten avgör målet på exakt samma grunder som tingsrätten. Vidare menar hon att förståelsen för vad muntlighet, omedelbarhet och principen om det bästa bevismaterialet egentligen betyder har gått förlorad. Hon pekar bland annat på att det finns en risk att klarläggande frågor uteblir om den muntliga bevisningen förebringas genom video, eftersom genomförandet av sådana frågor skulle kräva att personen kallas in och därmed avsevärt förlänga handläggningstiderna.¹⁸³

5.4.3 Tidigare upptagningar som jämförelsematerial

Då muntlig bevisning i regel tas upp på nytt i hovrätten fyller ljudinspelningarna från tingsrätten huvudsakligen funktionen som jämförelsematerial. Lagstiftaren har betonat att hovrätten, genom att jämföra den berättelse som förhörspersonen avger i hovrätten med vad personen berättat i tingsrätten, kan säkerställa att det material som läggs till grund för hovrättens avgörande inte är mera ofullständigt än materialet i tingsrätten samt att tingsrättens avgörande inte automatiskt ändras till följd av att personernas berättelser har påverkats av försämrade minnesbilder eller eventuella utomstående faktorer.¹⁸⁴

En jämförelse med vad som sagts i tingsrätten kan vidare vara betydelsefull för att komma åt problemet med ändrade utsagor som, enligt Frände, är ett av dagens allvarligaste problem i den finska hovrättsprocessen. Det är oftast inte möjligt att utifrån tingsrättsdomen bestämma vad som sagts i tingsrätten, eftersom domen inte innehåller någon utförlig redogörelse för innehållet i den muntliga bevisningen. Det krävs i regel en uppspelning av bandupptagningen. Hovrätten är dock relativt restriktiv med att spela upp ljudupptagningar från tingsrätten. Enbart ett osäkert påstående om ändrad utsaga räcker inte. Frände påpekar att det för förverkligandet av det straffrättsliga ansvaret är viktigt att åklagaren för utförliga anteckningar i

¹⁸⁰ Se KB 2001:10.

¹⁸¹ Brax, svar på skriftligt spörsmål 474/2009 rd.

¹⁸² Krook, s. 669.

¹⁸³ Nylund, s. 213f.

¹⁸⁴ RP 91/2002 rd, s. 42.

tingsrätten så att han eller hon vågar kräva att hovrätten kontrollerar utsagan med hjälp inspelningen från tingsrätten.¹⁸⁵

5.4.4 Tilltrosparagrafen

Liksom i Sverige finns det i Finland en så kallad tilltrosparagraf som syftar till att skydda principen om det bästa bevismaterialet.¹⁸⁶ Bedömningen av vad som ska anses vara tilltrosbevisning görs enligt i stort sett samma kriterier som i Sverige, varför jag i den delen hänvisar till vad som sagts i kapitel 4.4.4.¹⁸⁷

Den finska tilltrosregleringen tillkom genom hovrättsreformen år 1998 och formulerades med den äldre lydelsen av SvRB 51 kap. 21 § som förebild. Regleringen omfattas av de tidigare nämnda lagändringar som träder i kraft den 1 januari 2011. Förändringarna i denna del är dock snarast av lagteknisk karaktär.¹⁸⁸ Enligt den nya lagtexten i RB 26 kap. 16 § får hovrätten, om muntlig bevisning som tagits emot i tingsrätten inte tas emot på nytt i hovrätten, ändra tingsrättens avgörande för denna bevisnings del endast om bevisningen inte längre kan tas emot på nytt. Avgörandet på ett straffyrkande får dock ändras till förmån för svaranden i brottmålet. Som exempel på en situation när bevisningen inte *kan* tas emot på nytt anges i motiven att vittnet avlidit eller något annat liknande hinder. Det ska alltså vara fråga om en exceptionell situation.¹⁸⁹

5.5 Avslutande kommentarer

Det finska rättegångsförfarandet bygger sedan 1990-talets modernisering på samma bärande principer om muntlighet, omedelbarhet och koncentration som det svenska. Faktum är att 1948 års SvRB utgjorde en stor förebild vid det finska reformarbetet. Likheter i de båda ländernas rättegångsförfaranden är sedan dess stora i samtliga instanser. Instansordningen följer samma funktionsfördelning och många av de finska processrättsliga reglerna har sin nästintill exakta motsvarighet i Sverige. I utvecklingsarbetet av de båda ländernas hovrättsförfaranden strävas efter samma mål om framförallt effektivitet, flexibilitet och ändamålsenlighet. Flera av de lagändringar som träder ikraft i januari 2011 och som behandlats i detta kapitel är ett led i detta arbete.

Vad gäller regleringen av muntlig bevisning i hovrätten kom dock de finska och de svenska likheterna att bli relativt kortvariga. EMR-reformens ikraftträdande år 2008 ändrade det svenska rättsläget radikalt och någon

¹⁸⁵ Se RB 17 kap. 32 § 2 st. och Frände, s. 554f.

¹⁸⁶ Frände, s. 530ff.

¹⁸⁷ Jfr detaljmotiveringen till 26 kap. 12 § i RP 33/1997 rd med framställningen i kapitel 4.4.4.

¹⁸⁸ Se RP 105/2009 rd, s. 41.

¹⁸⁹ Ibid. s. 41 och 72.

motsvarande reform har inte skett i Finland. Muntlig bevisning tas upp på nytt i den finska hovrätten om målet beror på tilltron till bevisningen. När det handlar om tilltrosbevisning anses nämligen muntliga och omedelbara förhör vara en nödvändighet för att hovrätten ska ha det bästa underlaget för sin bevisvärdering.

Frågan om huruvida målet gäller tilltron till muntlig bevisning och om denna måste tas upp på nytt är av betydelse även för frågan om när huvudförhandling måste hållas. I och med att huvudförhandling i regel inte hålls om inte muntlig bevisning måste tas upp på nytt står valet av handläggningsformer i den finska hovrätten mellan en renodlad skriftlig prövning eller en relativt strikt muntlig och omedelbar huvudförhandling.

6 Analys

Detta kapitel är avsett att, mot bakgrund av den tidigare framställningen, diskutera och besvara uppsatsens tre huvudfrågor.

- Vad har EMR-reformen inneburit för problematiken kring muntlig bevisning i hovrätten? (kapitel 6.1)
- Återfinns liknande problematik i hovrätten i Finland och hur har man i sådant fall valt att där bemöta problemen? (kapitel 6.2)
- Hur kan skillnaderna i de två ländernas regleringar avseende presentation av muntlig bevisning i hovrätten förklaras? (kapitel 6.3)

6.1 En förändrad problematik i Sverige

EMR-reformen har inneburit att förebringande av muntlig bevisning i hovrätten inte längre resulterar i en omprövning av målet i dess helhet. Hovrätten kan istället koncentrera sig på en överprövning av tingsrättens avgörande och den där framlagda muntliga bevisningen. Detta innebär även att de tidigare olägenheterna med den med tiden försämrade kvaliteten på muntlig bevisning undviks och att målsäganden och vittnen inte behöver upprepa sina berättelser i ytterligare en domstol. Vidare har målets totala handläggningstider minskat, framförallt som en följd av att förhandlingar inte längre måste ställas in på grund av förhörspersoners utevaro. Mot bakgrund av detta måste EMR-reformen sägas ha lyckats komma till rätta med de problem med den muntliga bevisningen som, ända sedan 1948 års införande av ett muntligt och omedelbart hovrättsförfarande, medfört ett reformbehov på området. Samtidigt har dock en ny problematik kring den muntliga bevisningen uppkommit.

Det principiella förbudet mot tilläggsförhör och omförhör gör att man idag kan ifrågasätta huruvida den tilltalades rätt att komma till tals i rättegången tillgodoses. En tilltalad som anser sig vara missförstådd och felaktigt dömd i tingsrätten har i regel ingen möjlighet att i ett partsförhör få förklara sig och argumentera för sin sak i hovrätten. Visserligen har den tilltalade fortfarande möjlighet att framföra sina åsikter och lämna uppgifter i sakframställningen eller slutpläderingen. Uppgifter som kommer fram på så sätt torde dock inte ha samma verkan som ett regelrätt partsförhör, där försvararen, åklagaren och rätten har möjlighet att ställa frågor till den tilltalade. Eftersom försvararen inte får möjlighet att genom ett förhör styra vilka uppgifter som kommer fram skulle systemet dessutom kunna missgynna tilltalade med sämre verbal förmåga.

Även avseende övriga bevispersoner är alltför begränsade möjligheter till tilläggsförhör och omförhör besvärande. Risken är att kompletterande frågor till både parter och bevispersoner inte ställs i nödvändig utsträckning och att hovrätten således riskerar att grunda sin prövning på ett icke komplett bevisunderlag. Situationen riskerar att resultera i sämre kvalitet på

prövningen och i värsta fall en materiellt oriktig dom. Vi har alltså fått ett hovrättsförfarande där kontrollfunktionen tydliggjorts, men där möjligheterna för hovrätten att uppfylla sin huvudsakliga funktion som garant för materiellt riktiga avgöranden riskerar att försämrats.

Vidare måste hänsyn tas till att möjligheter att göra sin röst hörd i rättssalen är en viktig faktor när det gäller den av medborgarna upplevda kvaliteten på domstolsavgöranden och således för förtroendet för våra domstolar. Att detta inte beaktats i större grad i EMR-reformen är märkligt då reformen uttryckligen är avsedd att vara medborgarinriktad.

För att EMR-reformen inte ska leda till att hovrätten får ett sämre bevisunderlag än tidigare och för att förtroendet för våra domstolar ska upprätthållas, måste det råda en generös syn på möjligheterna till tilläggsförhör och omförhör.

En annan del av den uppkomna problematiken rör förutsättningarna för hovrättens bevisvärdering. Muntlig och omedelbar bevisning, som ger domstolen möjlighet att direkt iaktta den hörde, anses traditionellt sett utgöra den bästa garantin för en korrekt bevisvärdering. Frågan är här om videopresentation ger hovrätten en lika god grund för bevisvärdering som ett muntligt och omedelbart förhör. Vid överväganden i denna del måste beaktas det faktum att fördelarna med muntliga och omedelbara förhör inte gör sig lika starkt gällande i hovrätten som i tingsrätten (se kapitel 2.4 och 4.1). Det är inte ett förhör av samma kvalitet som det som upptagits i tingsrätten som utgör alternativet till videopresentationen, utan ett förhör som har påverkats av försämrade minnesbilder, av det tidigare förhöret i tingsrätten samt av eventuell yttre påverkan. I likhet med lagstiftaren anser jag att en videoupptagning mot bakgrund av detta kan vara att föredra ur bevisvärderingssynpunkt. Det faktum att videopresentationer kan vara tråkigare att se på än förhör "live", och därmed skulle riskera att leda till sämre koncentration och prestation av rättsens ledamöter, ändrar inte mitt ställningstagande. Det är viktigt att hovrätten tar pauser vid behov så att inte koncentrationen försämrats.

Ett problem med bevisvärderingen, som kan uppkomma när tilläggsförhör eller omförhör blir aktuellt i hovrätten, har aktualiserats av den beteendevetenskapliga forskningen. Det kan finnas en risk för att domstolen gör en mer välvillig bedömning av muntliga och omedelbara förhör än av förhör som presenteras genom uppspelning av videoupptagningar från tingsrätten. Den part som får igenom en begäran om förnyade förhör skulle då få en fördel i rättegången. Även om den aktuella forskningen gjorts på studenter, varför man kan ifrågasätta forskningsresultatens generaliserbarhet i detta sammanhang, får resultaten inte ignoreras. Hovrätten bör beakta att det, i vart fall i mål där avgörandet är beroende av vilken av parterna eller vilket av parternas vittnen som är mest trovärdigt, kan finnas anledning att inte ge endast den ena parten rätt till förnyat förhör utan även motparten.

Sammanfattningsvis kan sägas att muntlig bevisning, även sedan EMR-reformen trätt i kraft, ger upphov till problem i hovrätten. Från att ha handlat om olägenheter med den ständiga förekomsten av förnyade förhör är det idag i första hand frånvaron av förnyade förhör som orsakar problem. Situationen ger oss anledning att även efter reformen se på den muntliga bevisningen som något av en akilleshäl i den svenska hovrättsprocessen. Problematiken ligger i tillämpningen av den nya regleringen snarare än i utformningen av reglerna i sig.

6.2 En ny problematik i Finland

Den problematik kring muntlig bevisning i andra instans som fanns innan EMR-reformen och som länge präglade det svenska hovrättsförfarandet återfinns även i Finland. Förnyade förhör i hovrätten leder ofta till en total omprövning av tingsrättens dom. Ett förfarande som inte alltid är motiverat i det enskilda fallet, som bidrar till ökade handläggningstider och ineffektivitet, som förskjuter tyngdpunkten i rättsskipningen från tingsrätt till hovrätt och som tillämpas trots att kvaliteten på muntlig bevisning i allmänhet är sämre i andra än i första instans. I Finland är dock problemen av ett betydligt nyare datum. Det var inte förrän efter 1998 års reform, genom vilken principerna om muntlighet, omedelbarhet och koncentration introducerades i hovrätten, som muntlig bevisupptagning blev regel vid huvudförhandlingen i hovrätten och som problematiken på området visade sig.

Under den period som förflutit sedan hovrättsförfarandet reformerades har flera förändringar hunnit genomföras i syfte att åtgärda de uppkomna problemen i hovrätten. Målsättningarna med arbetet känner vi igen från utvecklingsarbetet i Sverige. Man vill framförallt effektivisera hovrättsförfarandet, öka flexibiliteten i handläggningen, renodla hovrättens kontrollfunktion och behålla tyngdpunkten i rättsskipningen i tingsrätten.

Förändringsarbetet har resulterat i vissa begränsningar i tillgången till andra instans, ökade möjligheter att utnyttja kommunikationsteknik vid bevisupptagning och begränsningar i skyldigheten att hålla huvudförhandling. Reformarbetet har, till skillnad från i Sverige, inte fokuserats på just själva förekomsten av förnyade förhör under huvudförhandlingen i hovrätten. Vissa ökade möjligheter att avstå från förnyad upptagning av muntlig bevisning har dock införts genom att hovrätten inte längre behöver ta upp muntlig bevisning på nytt om det inte finns anledning att betvivla tingsrättens bedömning av densamma. Förändringen har i första hand fått betydelse för när huvudförhandling över huvud taget behöver hållas.

6.3 Historiska och behovsmässiga faktorer bakom skillnaderna

Det svenska och det finska rättssystemet uppvisar som konstaterats många likheter. De gemensamma processuella nämnarna rör såväl grundläggande principer och regleringar, instansernas funktionsfördelning som framtida utvecklingsmål. Vidare har hovrätterna i båda länderna brottats med samma problem kopplade till förnyad upptagning av muntlig bevisning. Vad är då anledningen till att det idag, trots alla likheter, finns väsentliga skillnader i de båda ländernas reglering av förebringande av muntlig bevisning i hovrätten?

Jag vill börja med att framhålla de historiska faktorer som med all sannolikhet har betydelse i sammanhanget. Redan i uppsatsens andra kapitel framgick att det funnits en allmän tendens i de nordiska rättsordningarna att över tid pendla mellan skriftliga och muntliga handläggningsformer. Idag har vi ett utvecklingsläge där grundläggande muntliga och omedelbara förfaranden i allt större utsträckning mjukas upp och ersätts av viss återkommande skriftlighet tillsammans nya kommunikationstekniska handläggningsformer. Då ett muntligt hovrättsförfarande kom att införas i Finland först år 1998, det vill säga hela 50 år senare än i Sverige, har uppmjukningsprocessen inte kommit lika långt i Finland. Förespråkandet av muntliga och omedelbara förhör i hovrätten är mot bakgrund av detta förståelig. Det torde inte vara lämpligt att lyfta fram nackdelarna med en strikt tillämpning av muntlighets- och omedelbarhetsprincipen i den andra instansen, samtidigt som man strävar efter att principerna ska få genomslag i praktiken.

Det finns även behovsmässiga faktorer som kan förklara skillnaderna i de båda ländernas olika regleringar. Med behovsmässiga faktorer avser jag faktorer som påverkar hur stort behov som föreligger av att undvika förnyad upptagning av muntlig bevisning i hovrätten och de till denna upptagning kopplade problemen.

För det första råder det betydande skillnader i hur stor andel av brottmålen som avgörs vid huvudförhandling i den finska respektive i den svenska hovrätten. I Sverige uppgår siffran till dryga 60 % medan den i Finland ligger på dryga 30 %. Problemen med ökade handläggningstider och kostnader som är kopplade till förnyad upptagning av muntlig bevisning är således inte lika stora i Finland som de tidigare var i Sverige. Ur effektivitets- och resursperspektiv gör sig alltså behovet av att minska förnyade förhör i hovrätten inte lika stark gällande i Finland som det tidigare gjorde i Sverige.

För det andra har hovrätten i Finland större möjligheter att inför en huvudförhandling avslå en parts begäran om förnyad bevisupptagning, i jämförelse med vad den svenska hovrätten hade innan EMR-reformen. I Sverige gäller nämligen, trots de lagändringar varigenom partsinflytandet

togs bort ur lagtexten,¹⁹⁰ att parts yrkande om förnyad bevisupptagning i regel ska godtas i de fall hovrätten enligt tilltrosparagraferna är förhindrad att ändra tingsrättens dom utan att ta upp beviset på nytt. Innan reformen trädde i kraft ledde detta således till att en parts begäran om omförhör i regel godtogs.

¹⁹⁰ Se prop. 1988/89:95, s. 40.

7 Slutsats

Muntlig bevisning har medfört problem i den svenska hovrättsprocessen ända sedan nya RB trädde ikraft år 1948. Trots det har regleringen på området länge kvarstått som tämligen oförändrad. Genom 2008 års EMR-reform har dock rättsläget förändrats radikalt. För första gången sedan år 1948 anses inte principen om det bästa bevismaterialet kräva förnyad upptagning av muntlig bevisning i hovrätten. Även om Sverige än så länge är ensamt i Norden om att ha genomfört denna typ av reform, ligger förändringarna i linje med utvecklingstendenserna i övriga nordiska länder. Muntligheten och omedelbarheten i rättsgångförfarandena får mer och mer stå tillbaka och modern kommunikationsteknik utgör ett allt viktigare hjälpmedel i strävan mot effektivare och flexiblare förfaranden. Vidare återfinns problemen kopplade till förnyade förhör i andra instans även i de andra nordiska länderna. Problematiken framstår helt enkelt som oundviklig i rättssystem präglade av muntlighet, omedelbarhet och fri bevisprövning.

EMR-reformen har löst vissa av de problem som är kopplade till den muntliga bevisningen, men samtidigt medfört nya. Sedan det befarade överutnyttjandet av tilläggsförhör och omförhör inte realiserats, har kritiken framförallt handlat om att videoupptagningar inte utgör ett lika gott underlag för bevisvärdering som förhör ”live”, att koncentrationen hos rättens aktörer försämras på grund av videopresentationerna samt att tillämpningen av reglerna om när tilläggsförhör ska hållas är alltför restriktiv. Enligt min mening är det främst det sistnämnda som utgör ett faktiskt problem (se kapitel 6.1). Att utvecklingen går mot en allt mer generös tillämpning av reglerna om tilläggsförhör och omförhör är således positivt. Det är av stor vikt att den nya regleringen inte hindrar nya omständigheter från att komma fram i hovrätten. Hovrätterna bör tillämpa de nya reglerna på ett förnuftigt och generöst sätt så att man uppnår en bra avvägning mellan effektivitet och rättssäkerhet.

En stor del av det svenska reformbehovet vid tiden för EMR-reformen utgjordes av ett behov av att öka effektiviteten i hovrättsförfarandet. Den ständiga förekomsten av förnyade förhör var både tids- och kostnadskrävande. I Finland gör sig behoven på detta område inte lika starkt gällande, vilket främst beror på att huvudförhandling inte hålls lika ofta i den finska hovrätten som i den svenska (se kapitel 6.3). Man kan mot bakgrund av detta ställa sig frågan om en förändring av reglerna om när huvudförhandling måste hållas i hovrätten hade det varit en alternativ väg att gå även i Sverige. Mål som inte avser tilltron till muntlig bevisning och där påföljdsfrågan är tämligen klar skulle med all sannolikhet ofta kunna avgöras på handlingarna, utan att risken för materiellt oriktiga beslut skulle öka. En förändring i den riktningen skulle leda till ökad effektivitet och minskad överbelastning. Till viss del skulle även ändamålsenligheten i förfarandet öka, eftersom hovrättens kontrollfunktion blir tydlig vid avgöranden på handlingarna. Samtidigt skulle dock problemet med att

hovrätten, i de fall huvudförhandling hålls och förnyad upptagning av muntlig bevisning sker, riskerar att döma på ett sämre bevisunderlag än tingsrätten kvarstå. Det är detta sistnämnda problem som, enligt min mening, har varit den absolut viktigaste anledningen till behovet av en förändring. EMR-reformen har i den delen inneburit en stor rättssäkerhetsvinst.

När den finska lagstiftaren resonerar kring olika handläggningsformer och presentationsformer i hovrätten handlar diskussionen i regel om ett val mellan strikt muntlighet eller skriftlighet. Nackdelarna med skriftlighet anförs som argument för muntlighet och vice versa. Att Nylund beskriver den svenska rättsutvecklingen avseende muntlig bevisning i hovrätten som en återgång till ett muntligt-protokollariskt förfarande är mot bakgrund av detta inte förvånande. Som påpekades redan i kapitel 2 måste det dock beaktas att rättsväsendet inte längre står inför ett val mellan ett strikt muntligt eller ett strikt skriftligt förfarande. Den utveckling av videotekniken vi idag ser i de svenska domstolarna handlar inte om att återgå till något gammalt, utan om att introducera något nytt. Den tekniska utvecklingen har givit oss nya medel i strävan mot att ge hovrätten ett så bra bevisunderlag som möjligt och därmed goda förutsättningar för materiellt riktiga avgöranden. Det är därför nödvändigt att ifrågasätta och revidera den traditionella synen på muntlighets- och omedelbarhetsprincipen som det bästa medlet för att nå detta mål. Jag menar att den nya svenska regleringen av muntlig bevisning i hovrätten, under förutsättning av en generös tillämpning av reglerna om tilläggsförhör och omförhör, har förbättrat hovrättens förutsättningar för att träffa materiellt riktiga avgöranden.

Käll- och litteraturförteckning

Författningar

Svenska

Rättegångsbalk (1942:740)

Offentlighets- och sekretesslag (2009:400)

Finska

Rättegångs Balk 1.1.1734/4

Lag om rättegång i brottmål 11.7.1997/689

Hovrättslag 21.1.1994/56

Internationella

Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna

Förarbeten

Svenska

Ds 2001:36, Hovrättsprocessen i framtiden

Prop. 1931:80, Angående huvudgrunderna för en rättegångsreform

Prop. 1971:45, Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken m.m.

Prop. 1986/87:89, Ett reformerat tingsrättsförfarande

Prop. 1988/89:95, Ändringar i rättegångsbalken m.m.

Prop. 1992/93:216, Prövningstillstånd i hovrätt och instansordningen i utsökningsmål

Prop. 1998/99:37, Ändringar i rättegångsbalken, hovrättsfrågor m.m.

Prop. 1999/00:26, Effektivisering av förfarandet i allmän domstol

Prop. 2004/05:131, En modernare rättegång – reformering av processen i allmän domstol

SOU 1926:33, Angående rättegångsväsendets ombildning

SOU 1938:44, Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk

SOU 1987:46, En översyn av rättegångsbalken 4 – hovrättsfrågor, sammansättningsfrågor m.m.

SOU 1991:106, Domstolarna inför 2000-talet. Arbetsuppgifter och förfaranderegler

SOU 1995:124, Ett reformerat hovrättsförfarande

SOU 2001:103, En modernare rättegång

Finska

KB 2001:10, Delbetänkande av kommissionen för ändringssökande

RP 15/1990 rd, Angående revision av rättegången i tvistemål i underrätten

RP 82/1995 rd, Angående revision av rättegången i brottmål i underrätten

RP 33/1997 rd, Angående fullföljd av talan från tingsrätt till hovrätt och om behandlingen av besvärsmål i hovrätten

RP 83/2001 rd, Förslag till ändring av rättegångsbalkens bestämmelser om hovrättsförfarandet samt av vissa lagar som har samband med dem

RP 91/2002 rd, Förslag till lag om ändring av rättegångsbalkens bestämmelser om anförande av besvär hos hovrätten och om behandlingen av besvärärenden i hovrätten

RP 190/2002 rd, Förslag till lag om ändring av vissa bestämmelser i rättegångsbalken om bevisning, brådskandeförklaring och extraordinärt ändringssökande

RP 105/2009 rd, Förslag till lagstiftning om fullföljd av talan från tingsrätt

Norska

NOU 2001:32, Rett på sak – Lov om tvisteløsning (tvisteloven)

Rättsfall

Högsta domstolen, mål nr. B 3549-09, meddelat den 11 december 2009

Litteratur

Bylander, Eric, *Muntlighet vid domstol i Norden – En exposé*, ur *Muntlighet vid domstol i Norden*, Bylander, Erik, Lindblom, Per Henrik, Iustus förlag 2005.

Bylander, Eric, *Muntlighetsprincipen – En rättsvetenskaplig studie av processuella handläggningsformer i svensk rätt*, Iustus förlag 2006.

Dufwa, Göran, *Om tilltrosparaferna*, Nordstedts Juridik 1972.

Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik, *Rättegång I*, åttonde upplagan, Nordstedts Juridik 2007. (cit. Ekelöf & Edelstam, första häftet)

Ekelöf, Per Olof, Boman, Robert, *Rättegång IV*, sjätte upplagan, Nordstedts Juridik 2008. (cit. Ekelöf & Boman, fjärde häftet)

Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik, Boman, Robert, *Rättegång V*, 7:e bearbetade upplagan, Nordstedts Juridik 2008. (cit. Ekelöf m.fl., femte häftet)

Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik, *Rättsmedlen*, 12:e upplagan, Iustus förlag 2008. (cit. Ekelöf & Boman)

Ervo, Laura, *Kommunikation i en rättvis rättegång – Särskilt om muntlighetens betydelse i Finland*, i *Muntlighet vid domstol i Norden*, Bylander, Eric & Lindblom, Per Henrik, Iustus förlag 2005.

Fitger, Peter, *Rättegångsbalken*, del 3 och 4, t.o.m. supplement 67, Nordstedts Juridik 2010.

Frände, Dan, *Finsk straffprocessrätt*, Edita Publishing Oy 2009.

Granhag, Per Anders, Landström, Sara, *Muntlighet vid domstol i Norden ur ett rättspsykologiskt perspektiv*, i *Muntlighet vid domstol i Norden*, Bylander, Eric, Lindblom, Per Henrik, Iustus förlag 2005.

Havansi, Erkki, *Den finska processrättens grunder*, Juridiska fakulteten vid Helsingfors universitet 2009.

Lindell, Bengt, Eklund, Hans, Asp, Petter, Andersson, Torbjörn, *Straffprocessen*, Iustus förlag 2005.

Nylund, Anna, *Tillgången till den andra instansen i tvistemål*, Akademisk avhandling 2006.

Schelin, Lena, *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*, Nordstedts Juridik 2007.

Smith, Eva, *Mundtlighet ved domstol i Danmark*, i Muntlighet vid domstol i Norden, Bylander, Eric, Lindblom, Per Henrik, Iustus förlag 2005.

Welamson, Lars, *Rättegång VI*, 3:e upplagan, Nordstedts Juridik 2007.

Artiklar

Bylander, Eric, *Behovet av att ställa ytterligare frågor enligt 35 kapitlet 13 § andra stycket andra meningen rättegångsbalken*, SvJT 2008, s. 657-668.

Engström, Lars-Göran, *Förtroendet för domstolarna*, SvJT 2009, s. 377-381.

Fitger, Peter, *Något om reformeringen av rättegångsbalken*, SvJT 1999 s. 514-520.

Fitger, Peter, *Förhållandet mellan tingsrätts- och hovrättsprocess*, SvJT 2008, s.453-465.

Hellners, Trygve, *Några tankar kring 2008 års rättegångsreform*, ur Blandade uppsatser – en vänbok till Lars-Göran Engström, s. 119-142, Jure förlag, Stockholm 2009.

Johansson, Per, *Kritik mot delar av reformen ”En modernare rättegång”*, Advokaten 2009 nr 7, s. 14-15.

Krook, Ingvar, *Några steg mot en ändamålsenligare och effektivare hovrättsprocess*, JFT 2001 s. 632-673.

Möller, Gustaf, *Utvecklingslinjer i den nordiska processrätten – Finland*, SvJT 1999 s. 445-452.

Victor, Dag, *Högsta domstolen och prejudikaten – särskilt på straffrättens område*, ur Festskrift till Nils Jareborg, Iustus förlag 2002

Wersäll, Fredrik, *EMR – några reflektioner*, ur Blandade uppsatser – en vänbok till Lars-Göran Engström, s. 229-236, Jure förlag, Stockholm 2009.

Rapporter m.m.

Domstolsverket, Domstolsstatistik 2009.

Hämtat 2010-10-21 från:

<http://www.domstol.se/Publikationer/Statistik/domstolsstatistik2009.pdf>

Domstolsverket, Rapport 2010:3, Resursfördelningen efter EMR, 2010.

Domstolsverket, Årsredovisning 2009.

Hämtat 2010-11-12 från:

http://www.domstol.se/Publikationer/Arsredovisning/%C3%85R_202009_webb.pdf

Hovrätten för Västra Sverige, Vad tycker hovrättsaktörerna om EMR-reformen? En intervjuundersökning om tillämpningen av de nya reglerna för processen – En Modernare Rättegång, mars 2010. (cit. Hovrätten för Västra Sverige)

Svea Hovrätts promemoria, En modernare rättegång - Hovrättsprocessen, 2010-12-01. (cit. Svea Hovrätt)

Statistikcentralen, Finlands officiella statistik, Hovrätternas avgöranden 2008. (cit. Statistikcentralen)

Hämtat 2010-10-21 från:

http://www.stat.fi/til/hovoikr/2008/hovoikr_2008_2009-09-25_sv.pdf

Databaser

www.finlex.se

www.karnov.se

Övrigt

Alhem, Sven-Erik (Föreläsning vid Lunds Universitet, 2010-03-05).

Brax, Tuija, svar på skriftligt spörsmål SS 474/2009 rd, 2009-06-15.

Hämtat 2010-10-26 från:

<http://www.om.fi/sv/Etusivu/Ajankohtaista/Vastauksetkirjallisiinkysymyksien/Kysymysarkisto/Vuoden2009kysymykset/1247666768057>

Lavén, Håkan, *Hovrätten sover – under tiden rullar videofilmerna*, DN Debatt, 2009-09-19.

Hämtat 2010-12-06 från:

<http://www.dn.se/debatt/hovratten-sover-under-tiden-rullar-videofilmerna-1.933348>.

Nationalencyklopedin, band 18, Bokförlaget Bra Böcker, 1995.